

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Filip Zátopek

Pojištění a pozůstalost v historicko-komparativních souvislostech

Diplomová práce

Olomouc 2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „**Pojištění a pozůstalost v historicko-komparativních souvislostech**“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má (98 312) znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 21. 8. 2023

.....

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval doc. JUDr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., za velkou pomoc a podporu, kterou mi v průběhu této práce věnoval. Průběžné odborné rady, motivaci a nadšení, které mi po celou dobu trpělivě poskytoval, byly neocenitelným k jejímu úspěšnému dokončení.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	5
ÚVOD.....	6
1. OBECNĚ K DĚDICKÉMU PRÁVU A POZŮSTALOSTI.....	8
1.1. POZŮSTALOST A DĚDICKÉ PRÁVO	9
1.2. DĚDICKÉ PRÁVO A ODKAZ	10
1.3. OCENĚNÍ OBNOSU	10
2. OBSAH POJISTNÉ SMLOUVY.....	11
2.1. VÝVOJ POJIŠTĚNÍ.....	12
2.2. SUBJEKTY POJISTNÉ SMLOUVY	12
2.3. ÚČEL V POJISTNÉ SMLOUVĚ.....	14
2.3.1. <i>Kauza v životním pojištění</i>	15
2.3.2. <i>Možné dopady</i>	16
2.4. PŘEDMĚT PLNĚNÍ.....	17
3. SMLOUVY VE PROSPĚCH TŘETÍCH OSOB.....	19
4. PRÁVA Z POJIŠTĚNÍ JAKO SOUČÁST POZŮSTALOSTI.....	21
4.1. HODNOTA DĚDICTVÍ.....	21
4.1.1. <i>Určení rozhodného okamžiku</i>	22
4.1.2. <i>Určení rozhodné hodnoty</i>	23
4.2. DAROVÁNÍ PRO PŘÍPAD SMRTI A ODKAZ.....	24
4.3. MAJETKOVÁ PRÁVA Z POJISTNÉ SMLOUVY	25
4.3.1. <i>Historické pojetí</i>	26
4.4. ŘEŠENÍ A VLASTNÍ NÁZOR	27
5. ZAPOČTENÍ V DĚDICKÉM PRÁVU	29
6. ZAPOČTENÍ NA POVINNÝ DÍL.....	30
6.1. OBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ	31
6.2. STŘEDNÍ OBČANSKÝ ZÁKONÍK.....	34
6.3. OBČANSKÝ ZÁKONÍK Z ROKU 1964	34
6.4. RAKOUSKO	35
6.5. POSOUZENÍ PODLE § 1660 ODS. 1	35
6.6. POSOUZENÍ PODLE § 1660 ODS. 2	36
6.7. VLASTNÍ ŘEŠENÍ	37
ZÁVĚR.....	41
ZDROJE:	43
PRAMENY.....	43
ODBORNÁ LITERATURA	43
1. <i>Monografie a komentáře</i>	43
2. <i>Odborné články</i>	46
SOUDNÍ ROZHODNUTÍ	47
ABSTRAKT.....	48
ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE.....	48
ABSTRACT IN ENGLISH LANGUAGE.....	48
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV	49

Seznam zkratk

OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Pozornost je na dalších stránkách věnována zejména osudu práv po smrti osoby. Zvláště je přihlédnuto k otázkám vznikajícím v souvislosti s uzavřenou pojistnou smlouvou v současném právu. Už na začátku je příhodné upozornit, že jednání učiněná osobami v souvislosti se vznikem pojistné smlouvy a povaha pojistné smlouvy jako takové, nejsou izolovanou právní problematikou. Řešení, ke kterým bude dospíváno, mohou (a musejí) odpovídat řešením, přijatým pro jiné právní instituty, s ohledem na jejich smysl a účel.¹ K opačnému závěru lze dospět pouze tehdy, kdy si to žádá výslovná právní úprava, popřípadě specifika pojistné smlouvy. Uvedené naráží na možnost posouzení některých právních jednání (typicky darování pro případ smrti, ale i dalších) podle části IV. OZ, tedy upravujících závazkové právní vztahy, jako **pořízení pro případ smrti**, tedy zejména jako závět' nebo dědická smlouva. Podobné úvahy jsou v rámci práce testovány s přihlédnutím k vlivu **tzv. pojistného zájmu**, který je tolik specifický a imanentní institut dnešního pojistného práva.

Nejvíce prostoru je tak v práci věnováno **majetkovým právům po smrti zůstavitele**. Nabízí se v zásadě dvě možnosti. Buď může to které právo spadat do pozůstalosti a na jeho přechod se použijí pravidla platná pro pozůstalostní řízení, nebo do pozůstalosti zahrnuto nebude a pravidla určující osud těchto práv je nutné hledat jinde, zejm. v zákoně nebo ve smlouvě. Pokud by bylo dovozeno, že práva nespádají do pozůstalosti, vyvstávají další otázky. Jednou z nich je, zda tímto postupem může být vypořádání pozůstalosti přesto dotčeno. Pro práva, která nespádají do pozůstalosti existují mechanismy, jimiž je možné jejich zohlednění v pozůstalosti dosáhnout. Zejména se jedná o instituty započtení na povinný díl a započtení na dědický podíl. Aplikace uvedených institutů i v dnešní době přináší celou řadu problémů a jednotlivé právní řády k jejich řešení přistupují často odlišně.

Cílem práce je i zjištění, zda by určitý výklad nemohl zakládat prostor pro zneužití, resp. obcházení podstaty dědického práva. I proto bude část této práce věnována zkoumání vývoje dědického práva, hodnot, které s sebou přinášely jednotlivé novelizace s tím, že toto bude porovnáváno s podobnými instituty, jakými jsou například odkaz nebo darování pro případ smrti.

Pro odpověď na výše uvedené je potřeba pochopení smyslu a účelu jednotlivých institutů. V různých časových obdobích a v různých právních řádech je na kladené otázky

¹ Příkladem může být konkludentní přijetí pozůstalosti placením pojistného nad rámec běžné správy: NAJDECKI, Damian, Wolfgang. § 1943. In: BURANDT, Wolfgang, ROJAHN, Dieter (ed.) [online databáze]. *Erbrecht*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5 [cit. 3. dubna 2023]. Dostupné z: [databáze beck-online.beck.de](https://www.beck-online.de).

odpovídáno různě, a je proto vhodné podívat se i na řešení, ke kterým dospíváno a porovnání se situací v současném českém prostředí. Přitom předestřená otázka je po přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, řešena minimálně, a to jak doktrínou, tak judikaturně.

Práce se v prvních třech kapitolách věnuje obecnému vymezení dědického práva, pojistné smlouvy a následně i smlouvám ve prospěch třetích osob. Obecné poznatky v úvodních kapitolách jsou v kapitolách závěrečných aplikovány na položené otázky. Závěrečné kapitoly jsou věnovány konkrétním právům a jejich osudu a možnému podřízení dědickému právu.

S vypracováním práce a studiem dostupných zdrojů jsem si uvědomil několik věcí, které vidím jako prostor pro doplnění rozmanitosti české odborné literatury. Jakkoliv se tématu opatření pro případ smrti a možností obcházení dědického práva v českém právním prostředí věnuje vícero odborných článků, díky komplexnosti problematiky by pomohla rozsáhlejší publikaci, která shrne dosavadní argumentaci a uspořádá do souvislostí i vzhledem k zahraniční právní literatuře a historickým řešením.

Při studiu pojistné smlouvy zase dospívám k závěru, že doposud nejsou dostatečně zohledňovány argumenty ekonomické. Pojistná smlouva je produktem, který si vyžádala praxe a ekonomické fungování společnosti. Jeho současná podoba je tímto nemálo ovlivněna. Dílo, které by zpřehlednilo (i) pro právní praxi ekonomické a matematické vztahy mezi pojistným a pojistným plněním, stejně jako pojistným zájmem, a zařadilo je do kontextu, by mohlo pomoci podpořit, vyvrátit, nebo rozvinout závěry přijaté v této práci. Potažmo by její závěry byly využitelné při vypořádání pojistných smluv v rámci práva bezdůvodného obohacení, když i to (jak bude na dalších stránkách vysvětleno) s problematikou úzce souvisí. Posouzení ekonomických argumentů a jejich relevance může hrát v budoucnu zásadní roli. Vývoj pojistné smlouvy, její přibližování jiným institutům na základě ekonomické poptávky, může zakládat prostor pro zneužití i v dalších odvětvích, např. v právu rodinném. Otázky může vzbuzovat například pojistná smlouva pro případ rozvodu. Uvedené již přesahuje zvolené téma a rád bych se k vyvstávajícím otázkám vrátil v dalších pracích.

1. Obecně k dědickému právu a pozůstalosti

Dědické právo lze chápat jako právní nástroj k vypořádání jmění zemřelého. Tilsch jej definuje jako „*souhrn pravidel, kterými řídí se přechod majetkových poměrů zemřelého jednotlivce na subjekty jiné*“.² Jakkoliv je část dědického práva rozpracována detailněji, než tomu bylo za dřívější úpravy³, není zcela komplexní a jednoznačná ve všech případech. Pravidla v zákoně obsažená, jsou postavena na právních principech, ke kterým se zákonodárce v různé míře přiklání prostřednictvím jednotlivých ustanovení. Proto je při práci s nimi nutné hledat hodnotově bezrozporného řešení a „*výklad orientovat na výsledek poměřování právních principů*“.⁴ Totéž platí v situaci, kdy jazykovým výkladem nejsme schopni konkrétní případ pod žádné pravidlo podřadit a otevírá se otázka mezery v zákoně, případně možnost analogie.⁵

Jedním z nejdůležitějších principů ovládající dědické právo je zásada testamentární volnosti. Zásada je obecně spojována s římským právem a byla v jeho prvopočátcích výrazně omezena. Možnost pořídit testament byla spíše výjimkou.⁶ Větším zohledněním vůle zůstavitele v podobě testamentu začala vznikat potřeba chránit i jiné zájmy. Do kolize se tak dostala ochrana osob, které existencí závěti přišly o své nároky z pozůstalosti. Zejména se jednalo o tzv. *kognátské* příbuzné, tedy příbuzné pokrevně, nikoliv však nutně pod stejnou otcovskou mocí. Nemyslel-li na ně zůstavitel ve své poslední vůli, nedostalo se jim ničeho, a to ani kdyby se jednalo o zůstavitelovi potomky. K jejich ochraně bylo zavedeno právo tzv. nepominutelných dědiců, které dokonce omezovalo zůstavitelovu vůli ve prospěch nepominutelných dědiců (zpočátku velmi formálně nutností výslovného „vydědění“, později povinností chráněným osobám zanechat určitou část majetku).⁷

Ani tato konstrukce nebyla bezproblémová. Zejména mohly vznikat nepoměry mezi nepominutelnými dědici, kdy základ pro výpočet jeho povinného dílu – pozůstalosti, byl před smrtí zůstavitele snížen např. darováním *inter vivos* ve prospěch jiného z nepominutelných dědiců. Při existenci závěti, která by pro některého z nich nebyla příznivá, by tak vznikl nepoměr mezi tímto nepominutelným dědicem a dědicem před smrtí zvýhodněným, kdy by se při výpočtu vycházelo ze stejného výpočetního základu, a oba tak měli nárok na stejnou část

² TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Část I. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 9.

³ Zatímco OZ 1964 obsahoval 42 ustanovení, včetně správy pozůstalosti, OZ jich má téměř 250.

⁴ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 165–166.

⁵ Tamtéž, 166, marg. č. 77.

⁶ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Část I. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 18–19.

⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 289–291.

pozůstalosti. Pro narovnání vzniklého stavu byl i pro dědění ze závěti zaveden již pro dědickou posloupnost fungující institut – započtení.⁸

Výše uvedený kontext může být inspirativní pro hledání vhodných řešení i z hlediska aktuálního práva. Tendence zákonodárce snižovat relevanci práv nepominutelných dědiců, a to ať již z důvodu preference vůle zůstavitele nebo (jiného než chránícího nepominutelné dědice) zákonného vypořádání, se promítá do výsledného řešení a může mít zásadní důsledky. Pokud bychom například dospěli k závěru, že bylo vůlí zákonodárce přiklonit se k určitému řešení, nelze jej analogií přetvářet, resp. pouze za velmi přísných podmínek.⁹

Určitý trend v posilování testovací volnosti vyplývá mj. i z principů a východisek profesora Eliáše k OZ¹⁰, což odpovídá nastíněnému římskoprávnímu kontextu. Není proto úplnou novinkou a jeho relevance bude dále zkoumána. Vliv, který příklon zákonodárce k té či oné zásadě, je nutné zkoumat *in concreto* pro jednotlivá ustanovení, a to i vzhledem k ostatním principům a chráněným zájmům.

1.1. Pozůstalost a dědické právo

Pozůstalost je v občanském zákoníku vymezena jako „*celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci*“.¹¹ Jměním pak občanský zákoník myslí souhrn aktiv tak pasiv náležitých osobě.¹² S obdobnou formulací pracoval i OZO. Za pozůstalost považoval: „*Souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se nezakládají na poměrech pouze osobních, se nazývá jeho pozůstalostí*“.¹³

Je zřejmé, že některá kritéria zužují rozsah práv spadajících do pozůstalosti oproti masě práv, která před smrtí náležela zůstaviteli. Jedním z nich je „vázanost na osobu“. Vzhledem k provázanosti s § 2009 odst. 2 občanského zákoníku¹⁴, stanovícím zánik práv vázaných přímo na osobu, se jeho relevance pro oblast pojištění vytrácí.

⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 609–611.

⁹ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 235, marg. č. 251–253.

¹⁰ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde - Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2001, s. 203.

¹¹ § 1475 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹² § 495 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ VESELÝ, Vilém, PIVOŇKOVÁ, Marie, KAVALÍR, Jirí (ed.). *Obecný zákoník občanský a souvislé zákony: (podle stavu ke dni 1. února 1947)*. Praha: V. Linhart, 1947, s. 176.

¹⁴ FIALA, Roman. § 1475 [Dědické právo, dědictví a pozůstalost]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 4, marg. č. 12.

Výše uvedené pravidlo je dále omezeno pouze na ta práva, která nepřecházejí jiným způsobem.¹⁵ Důvody k přechodu jiným způsobem mohou být jak soukromoprávní¹⁶, tak veřejnoprávní¹⁷. Je zde tak jednoznačně stanovena nevylučná a subsidiární povaha režimu vypořádání pozůstalosti. Již na tomto místě je dobré předznamenat, že to samo o sobě neznamená vyloučení vlivu dědického práva pouze na práva z pozůstalosti.

Mimořádně důležitou roli hraje okamžik, ke kterému jmění zůstavitele pro účely dědického práva zohledňujeme. Jakkoliv otázka vzbuzuje dojem snad až intuitivní odpovědi, je odpověď složitější. Smrt zůstavitele je bez pochyb okamžikem nejdůležitějším, nikoliv ale jediným nebo samostatným. Smrt je primárním okamžikem pro zjištění rozsahu pozůstalostního jmění.

K okamžiku smrti přistupují i další při institutech jakými jsou např. *vrácení daru pro zkrácení povinného dílu* (který znal např. § 951 OZO), nebo *započtení darů na povinný díl* (např. § 1660 OZ). Od okamžiku rozhodnému pro rozsah pozůstalostního jmění je třeba odlišovat okamžik, ke kterému nabývají dědici právo na část pozůstalosti, resp. dědictví. Jakkoliv tyto okamžiky mohou v závislostech na řešení toho kterého právního řádu splývat, mohou být i odlišné. Český právní řád váže nabytí dědického práva na smrt zůstavitele (např. český právní řád) a rozhodnutím soud nabytí potvrzuje, s účinky *ex tunc*. Druhou možností je přiznání soudnímu rozhodnutí konstitutivní účinky.

1.2. Dědické právo a odkaz

Rozlišení dědického práva a odkazu souvisí se singulární a univerzální sukcesí. Oproti § 535 OZO, stanovícím dělicí kritérium mezi dědickým právem a odkazem to, zda byla „odkázána“ individuálně určená věc (odkaz) nebo část pozůstalosti (povolání za dědice). OZ již k odkazu a dědickému právu přistupuje obsahově. Zároveň jsou oba uvedené instituty přibližovány dalšími pravidly, zejména možným dopadem dluhů pozůstalosti a ostatních odkazů na velikost odkazů (§ 1631 OZ), možností vzniku povinnosti přispět dědici na náhradu nákladů a odměnu (§ 1630 OZ), či subsidiárním vznikem dědického práva odkazovníků (§ 1633).¹⁸

1.3. Ocenění obnosu

Pokud v dědickém řízení vyvstane otázka, jakou hodnotu z životního pojištění zohlednit, je ze všeho nejdřív nutné ujasnit terminologickou rovinu. Pojem *započtení* má podle **dědického**

¹⁵ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. § 1–487. Praha: Linde, 2008, s. 1126.

¹⁶ § 2279 a násl., zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ § 63 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸ HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305–310.

práva dvojí význam. Terminologicky tyto pojmy rozlišuje Rouček v komentáři k obecnému zákoníku občanskému. Pokud se započítává na povinný díl, používá termín *vypočtení*, pokud na dědický podíl, pak jde o *započtení*.¹⁹ Oba termíny mají za následek ponížení jinak vypočteného (po)dílu, který by (nepominutelnému) dědici jinak náležel. Pojem *připočtení* má jiný efekt. Jakkoliv je rozhodný při výpočtu povinného dílu či dědického podílu, primární dopad má na pozůstalost, resp. sumu, ze které se díl či podíl vypočte. Zvýšení základu pro výpočet má až sekundární dopad na velikost vypočtené části. Návaznost obou termínů pak ještě prohlubuje pravidlo, podle kterého vše, co bylo na povinný díl *započteno se připočte k pozůstalosti*.²⁰ Termíny *započtení* a *vypočtení* jsou v této práci používány *promiscue*, nicméně s vědomým jejich odlišností.

Pokud má dojít k uplatnění některého z výše uvedených institutů, je nanejvýš praktickou otázkou: „*kolik*“? Přitom je nezbytné odpovědět zejména na dva vznikající problémy. Těmi jsou stanovení okamžiku rozhodného pro zjištění hodnoty a určení osoby, jejíž změna na jmění bude pro *započtení* rozhodná. Jakkoliv takové otázky vznikají obecně, pojistná smlouva má svá specifika. Ta jsou podrobněji rozebrány v kapitole 4.

2. Obsah pojistné smlouvy

Pojistnou smlouvu řadíme mezi tzv. aleatorní, resp. odvážné smlouvy, které jsou typické tím, že jedna osoba plní až v závislosti na nejisté budoucí události.²¹ Její podstata spočívá v závazku pojistníka platit pojistiteli určitou finanční částku jako pojistné a pojistitele za to pojistníkovi zaplatit pojistné plnění v případě, že k pojistné události dojde. Hospodářsky se tedy jedná o určité zmírnění zásady *casum sentit dominus* nástroji obligačního práva.

Pojistná událost může nastat s jistou mírou pravděpodobnosti a ta má zásadní vliv na ekonomickou výhodnost pojistné smlouvy. Změna pravděpodobnosti za určitých podmínek vede i k otevření cesty ke změně pojistných podmínek či k možnosti výpovědi.²² V některých případech, typicky při *pojištění majetku*,²³ může být nejisté, kdy a jestli vůbec k pojistné události dojde.²⁴ V jiných případech, například v životním pojištění pro případ smrti, je jisté,

¹⁹ ROUČEK, František. § 789. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (ed.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. Praha: V. Linhart, 1936, s. 472.

²⁰ § 1655 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ PŘIKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Pojistná smlouva a její základní znaky. *Právní rozhledy*, 2018, roč. 26, č. 10, s. 364–366.

²² § 2791; § 2792; § 2794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³ § 2849 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ *Dies incertus an, incertus quando*.

že k pojištěné události dojde, nejistota může plynout pouze z toho, kdy a zda to bude za trvání účinnosti smlouvy.²⁵

2.1. Vývoj pojištění

Vývoj institutu pojištění můžeme vnímat ve dvou rovinách. Tou první je sledování vývoje pojistné smlouvy „dnešního typu“, zejména tedy od okamžiku jejího formálního zakotvení. Tou druhou je situace, kdy některé funkce, které v dnešním právu plní pojistná smlouva, bylo potřeba v rámci ekonomického života upravit i před tímto okamžikem. Jakkoliv cílem této práce není podrobně analyzovat tento vývoj a poskytovat výčet možných ujednání, jejichž účel by takovou kvalitu splňoval, je pro následný rozbor alespoň pár poznámek vhodné uvést.

Pokud jde o římské právo, pojistná smlouva jako smluvní typ neexistovala. Přesto byly používány jiné nástroje vedoucí k přenesení rizika vzniku škody na jinou osobu. Dělo se tak například dohodami „*modifikujícími zákonné dispoziční normy o přechodu nebezpečí škody na věci*“²⁶ To znamená, že se přímo modifikovalo pravidlo „*každý nese nebezpečí zásky svých statků*“²⁷. Jiným příkladem sledující stejný hospodářský účel zmiňuje Sedláček. Ve středověké Itálii např. *foenus nauticum*²⁸. U pojištění k tomuto efektu nedochází. Pojistitel pouze obligačně odpovídá za to, že vzniklé následky kryté pojistnou smlouvou kompenzuje. Uvedené plátí zejména pro pojištění škodové.²⁹ U pojištění obnosového jsou předem známá kritéria výpočtu výše pojistného plnění, a ta nejsou odvislá od skutečně nastalé újmy. K tomu viz níže.

2.2. Subjekty pojistné smlouvy

Pojistná smlouva je typická možnou mnohostí subjektů, které se jí účastní. Jakkoliv je základní model poměrně jednoduchý, s přibývajícím množstvím osob na smlouvě účastných se může situace komplikovat.

Nejjednodušší možnost, totiž že osoba pojistníka je zároveň pojištěným i oprávněným (obmyšleným), v zásadě neskrývá příliš složitostí z hlediska vztahů. Mezi pojistníkem a pojistitelem je vztah někdy označovaný jako tzv. nepravé synallagma³⁰, nicméně v tomto základním modelu, bez zásadních důsledků pro dědické právo.

²⁵ *Dies certus an, incertus quando.*

²⁶ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha: Česká akademie, 1921, s. 8.

²⁷ MELZER, Filip. Úvodní výklad před § 2894. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. § 2894-3081. Praha: Leges, 2018, s. 6, marg. č. 12.

²⁸ SEDLÁČEK, Jaromír. *O materiálně-právních funkcích pojistky*. Díl první. Praha: Bursík a Kohout v Praze, 1911, s. 38.

²⁹ ŠIMEK, Robert. § 2829. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 176, marg. č. 69–72.

³⁰ ŠIMEK, Robert. § 2758. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 178, marg. č. 77–83.

Specifikum pojistné smlouvy, zejména kvůli existenci pojistného zájmu, nekončí výše uvedeným. Jak bude dále vymezeno, pojistný zájem úzce souvisí i s předmětem plnění pojistitele. Proto je nutné se zabývat i tím, komu má pojistný zájem svědčit. V občanském zákoníku je pojistný zájem řešen (zejména) v § 2761–2765. Z § 2762 vyplývá, že pojistný zájem má svědčit pojistníkovi. Ve třetím odstavci je dále konstruována domněnka jeho prokázání v případě souhlasu pojištěného. Vede toto pravidlo k možnosti, že pojistný zájem nebude mít pojistník, ale výlučně pojištěný?

Z důvodové zprávy vyplývá, že odstavec třetí zakládá fikci důkazu, že pojistný zájem je dán.³¹ Přestože komentářová literatura toto rozporuje s tím, že se jedná o vyvratitelnou domněnku³² (což odpovídá i formulaci ustanovení), uvedené míří k tomu, že pojistný zájem musí být dán u pojistníka. Existují ale i názory, že pojistný zájem být u pojistníka nemusí a souhlas vede k oprávnění pojistníka „*působit jako pověřený správce rizik pro pojištěného (cizího zájmu), případně může pojistnou ochranu pojištěnému darovat.*“³³ V této práci se příkláním k poslednímu uvedenému řešení a tomu, že v těchto případech je plněním ve *valutovém vztahu*, tj. vztahu mezi pojistníkem a třetí osobou, právě **pojistná ochrana**.

Úprava tedy umožňuje, že nositelem zájmu (*Interesseträger*) není pojistník, ale jiná osoba. Pak je možné, aby jím byl pojištěný. Nesplní-li pojistník povinnost doložit souhlas pojištěného ve chvíli, kdy je ho třeba, nabývá pojištěný právo na pojistné plnění. Spolu s případy, kdy tak stanoví smlouva se v osobě pojištěného koncentruje osoba s právem na pojistné plnění. Mluvíme o pravém pojištění na cizí účet.³⁴

Smlouvy ve prospěch třetí osoby oproti tomu znamenají, že vedle osoby pojištěného a pojistníka (které mohou být *in concreto* jedinou osobou), je oprávněným z pojistné smlouvy osoba třetí, od pojistníka a pojištěného odlišná. Podstatné je, že souhlasu této osoby není třeba k samotnému vzniku smlouvy, její souhlas pouze určuje její nabytí práva na plnění. Souhlas může být dán i po pojistné události.³⁵

³¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, s. 545. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

³² WAWERKOVÁ, Magdalena. § 2762 [Osvědčení existence pojistného zájmu]. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 7; dále HASS, Karel. § 2762. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář* [online databáze]. (§ 2521 až 3081). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 20. listopadu 2022]. Dostupné z: databáze aspi.cz.

³³ ŠIMEK, Robert. § 2762. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník: § 2716-2893: velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 306, marg. č. 55–60..

³⁴ ŠIMEK, Robert. § 2767. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 354, marg. č. 45.

³⁵ § 2768 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

2.3. Účel v pojistné smlouvě

Účel v pojistném právu hraje podstatnou roli a je mu věnován větší důraz než oproti jiným závazkům. Platí obecný regulativ nutnosti existence kauzy závazku³⁶, tedy hospodářského účelu, který je dále negativně vymezen – zúžen – institutem tzv. pojistného zájmu, *causa securitatis*. Smyslem této konstrukce je podle důvodové zprávy zabránění spekulativním pojistkám.³⁷

Causa securitatis, tedy kauzu pojistné smlouvy,³⁸ je možno chápat jako speciální nároky na kvalitu kauzy, oproti obecné úpravě. Požadavek na její přítomnost je jedním z hlavních odlišností od sázky a hry. Neexistence odlišného režimu by přinesla zásadní následky, a to jak právní, spočívající v nevyhnutelnosti vzniklých pohledávek³⁹, tak společenské⁴⁰. Je pak otázkou, klíčovou pro účely této práce, zda je *causa securitatis* natolik specifickým institutem, že např. ospravedlňuje **vyloučení** analogické aplikace dědického režimu fungujícímu pro v důsledcích podobná práva (jakými jsou darování pro případ smrti, odkaz nebo i darování *inter vivos*) na práva z pojistné smlouvy. K tomu by nás mohla vést například následující úvaha: zůstavitel, který je zároveň pojistníkem, zřídí životní pojištění na svou smrt a ustanoví jako obmyšleného svého nepominutelného dědice – syna. Učinil tak ne proto, aby primárně poskytl majetkové plnění tomuto nepominutelnému dědici, ale aby mu zmírnil dopady nemajetkové újmy vzniklé smrtí zůstavitele, kterou ví (domnívá se), že bude právě tento syn pociťovat více než ostatní. Je pak v souladu s účelem započtení na povinný díl přesto započíst? Není obligatornost existence pojistného zájmu v pojištění dostatečnou zárukou, že nebude tohoto nástroje zneužíváno k obcházení dědického práva? A pokud ne, může nám pojistný zájem pomoci určit, které ustanovení analogicky aplikovat, když pro každé platí různá pravidla a limity?

Causa securitatis se v konkrétních případech může lišit v závislosti jak na typu pojištění, tak i okolnostech jednotlivých případů. Při škodovém pojištění bude často odpovídat kauza vyjádřená v důvodové zprávě, když uvádí, že pojistný zájem spočívá mj. „v přání, aby škodné

³⁶ § 1791 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, s. 545. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

³⁸ ŠIMEK, Robert. § 2761. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: § 2716-2893 : velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, § 2761, s. 272, marg. č. 3.

³⁹ § 2874 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ Např. právě ty důvody, které zákonodárce k zakotvení právní nevyhnutelnosti pohledávek vedly. Šimek např. popisuje roli neuváženého uzavírání sázek a her pod vlivem emocí, alkoholu apod. s drtivými, předem neuvědomělými důsledky. ŠIMEK, Robert. § 2829. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1280, marg. č. 19-20.

*následky pojistné události nenastaly“.*⁴¹ Jako dobrý příklad, ve kterém se projevuje zájem pojistníka na odstranění negativních důsledků takové škodné události, může sloužit situace zákonné objektivní odpovědnosti např. v ustanovení § 2925. Pojištění zde slouží jako záruka fungování systému náhrady škody, kdy pojištění funguje jako efektivní možnost obrany proti přísnému odpovědnostnímu režimu.⁴²

2.3.1. Kauza v životním pojištění

Složitějším právním problémem bude vymezení kauzy u životního pojištění, zejm. pro případ smrti. Relevanci zkoumání účelu uzavření pojistné smlouvy ilustruje např. historická německá doktrína a názory některých autorů, kteří právě z důvodů specifčnosti kauzy životní pojištění vůbec nepovažovali, zejména v poměru ke škodovému pojištění, za smlouvu pojišťovací.⁴³ V současné době na problémy, které v souvislosti s pojistným zájmem v životním pojištění v českém právním prostředí vznikají, poukazuje v komentáři k občanskému zákoníku Šimek. V souvislosti s tzv. sázkovým pojištěním, kde typicky zájem spočívá v zisku z pojistného plnění a nelze tak hovořit o zájmu pojistném, zmiňuje právě pojištění životní.⁴⁴ Spořicí složku životního pojištění (tedy zájem spočívající v tvorbě úspor), označuje Šimek za velmi blízkou spekulaci, ačkoliv ji nepovažuje za složku výhradní.⁴⁵ Na jiném místě v této publikaci označuje za účel pojištění pro případ smrti účel zaopatřovací.⁴⁶

Jiný názor prezentuje Horn. V životním pojištění kapitálovém dovozuje, že zaopatřovací účel zpravidla dán není, ten je naopak výhradním účelem v pojištění důchodovém. Podle Horna, u kapitálové formy pojistník dopředu neví v okamžiku uzavření pojistné smlouvy, koho bude chtít v budoucnu obmyslet, nebo kdo bude moct být obmyšlen (tím nejspíše naráží na vůbec existenci právní subjektivity obmyšleného v době vzniku pojistné události, tj. v případě fyzické osoby, zda tato osoba v době pojistné události žije). Práva z pojistné smlouvy tak pro něj představují majetkovou hodnotu, se kterou v budoucnu může pojistník různým způsobem naložit. Podstatné je, že u kapitálového pojištění může dojít ke změně obmyšleného a na rizicích z pojistné události se nic nemění. Jinak tomu je u pojištění důchodového, kde dovozuje

⁴¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 545. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁴² MELZER, Filip. § 2925. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 473, marg. č. 8; s. 477, marg. č. 26.

⁴³ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha: Česká akademie, 1921, s. 52.

⁴⁴ ŠIMEK, Robert. § 2829. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 275, marg. č. 19–20.

⁴⁵ Tamtéž, s. 301, marg. č. 28.

⁴⁶ Tamtéž, s. 980, marg. č. 12–13.

primárně zaopatřovací účel.⁴⁷ Pokud vyloučíme onen spekulativní charakter smlouvy, pak dle Hornova názoru bude kapitálové životní pojištění spíše prostředkem pro uchování majetkové hodnoty, případně prostředek k dalšímu nakládání s takovou hodnotou.

Z názorů obou autorů je zjevné, že životní pojištění může svým účelem velmi připomínat jiné typy závazkových smluv. Zaopatřovací účel v důchodovém pojištění může připomínat smlouvu o důchodu (§ 2701 a násl.), kapitálové pojištění nese zase rysy úpravy darování (§ 2055 a násl.) resp. darování pro případ smrti (§ 2063), nebo i odkazu (§ 1594 a násl.). Obmyšlení za úplatu, když ani to není vyloučeno⁴⁸, bude přinejmenším účelem blízké jiným úplatným pojmenovaným typům smluv nebo smlouvě inominátní (§ 1746 odst. 2). Blízkost s jinými závazky je dána i absencí podmínky pojistného zájmu u obmyšlené osoby. Ten je v obnosovém pojištění zkoumán výhradně u pojistníka.⁴⁹ Další „komplikací“ z hlediska dispoziční volnosti oproti jiným smlouvám je v určitých případech souhlas pojištěného.⁵⁰

2.3.2. Možné dopady

Takto obecně naznačený problém mohou modifikovat další specifické okolnosti. Zejména k nim patří situace, kdy primárním subjektem, který bude pojistnou smlouvou zasažen, je osoba odlišná od pojistníka, dále, pokud pojistný zájem nemá pojistník ale pouze pojištěný, jakož i skutečnost, zda je určení obmyšleného odvolatelné, případně za jakých podmínek, nebo nikoliv. Účel smlouvy je tak nutné zkoumat v každém jednotlivém případě.⁵¹ Jakkoliv v praxi při uzavírání životního pojištění nebude zkoumání existence pojistného zájmu bránit uzavření platné pojistné smlouvy, díky systému domněnek a souhlasů⁵² (ostatně již Hermann-Otavský dovozuje, že se při uzavírání životních pojištění pojistný zájem „*nevytýká a nekontroluje*“⁵³) zkoumání v rámci dědického práva by dle mého názoru nemuselo být bezúčelné. Je totiž otázkou, zda dává smysl odlišovat pojištění od ostatních smluv ve svém důsledku vedoucích k tomu, že třetí osoba má vyšší aktiva, než by tomu bylo bez pojistné smlouvy. Uvedené lze demonstrovat na situaci, kdy zůstavitel zřídí smlouvu o úvěru a jako oprávněného uvede syna. Má být v rámci dědického práva řešení stejné, jako kdyby uzavřel

⁴⁷ HORN, Josef. *Právní povaha a funkce doložek o obmyšlení v životním kapitálovém pojištění*. Praha: Josef Horn, 1937, s. 2–3.

⁴⁸ ŠIMEK, Robert. § 2829. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 980, marg. č. 13.

⁴⁹ ŠIMEK, Robert. § 2768. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 401, marg. č. 40.

⁵⁰ § 2826 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵¹ ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 1. část. *Právní rozhledy*, 2018, roč. 26, č. 18, s. 622–629.

⁵² § 2762; § 2826 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha: Česká akademie, 1921, s. 59.

pojistnou smlouvu pro případ smrti ? V podkapitole věnované započtení na povinný díl 6.7 s názvem „*vlastní řešení*“ je zastáváno řešení, že jsou případy, kdy specifika pojistné smlouvy vyžadují odlišný přístup.

Přiklonění se k zaopatřovacímu nebo kapitálovému účelu může mít ještě jeden efekt. Přijmeme-li závěr, že darování pro případ smrti nespadá do pozůstalosti (k tomu viz kapitola 4.), pojistný zájem může být dělicím kritériem pro to, zda pojistné plnění zohlednit v pozůstalosti. Převáží-li zaopatřovací účel v pojištění pro případ své smrti od počátku obsahuje třetí osobu, pravým účelem je tak darovat – darování pro případ smrti. Spořicí účelem naopak cílím primárně na zhodnocení či uložení svého majetku, sekundárně – obmyšlením - cílím na poskytnutí třetí osobě – spíše odkaz. To vše s plným vědomím, že sám o sobě argumentace jako dělicí kritérium zřejmě neobstojí.

Pokud bychom přijali výše uvedenou argumentaci, nabízí se otázka, jaký účel bude hrát roli: zda účel, který pojistník skutečně sledoval, nebo ten, který byl některé z participujících se straně znám. Dále zda postačí k učinění právního závěru to, že *ex post* vyjde najevo pravá vůle stran, nebo zda tento záměr musel být v nějaké míře rozpoznatelný pro druhou stranu. Uvedené dle mého názoru odpovídá odlišným principům ovládající smluvní a dědické právo. Pokud bychom obmyšlení přirovnávali k pořízení pro případ smrti, výklad bychom orientovali na vůli pojistníka (zůstavitele), bez ohledu na to, zda se pravou vůli a účel smlouvy pojistitel či obmyšlený dozvěděl.⁵⁴ V opačném případě by se prosadila pravidla v § 555 a násl. OZ. Zejména bychom pak museli zjistit, zda se bylo jednáno bez srozumění nebo se srozumění s adresátem – tedy pojistitelem. V prvním případě by byla rozhodná skutečná vůle pojistníka, v případě druhém případě to vůle projevená. Za povšimnutí stojí i tzv. *externí spor o výklad smlouvy*, a to ve chvíli, kdy obmyšleným by byla třetí osoba.⁵⁵

2.4. Předmět plnění

I ze zákonné definice je zřejmé, že předmětem plnění pojistníka vůči pojistiteli je pojistné. Složitější úvaha však může být plnění pojistitele. Pokud nedojde k pojistné události, je možné říct, že pojistitel neplnil ničeho?

Řešení má praktický význam zejména v případě bezdůvodného obohacení. Mám však za to, že relevantní je i pro problematiku započtení pojistného plnění na povinný díl.

V průběhu existence pojistné smlouvy se názory na předmět pojistného plnění vyvíjely. Teorie nesení nebezpečí zastávala názor, že hlavní plnění pojistitele spočívá v přenesení

⁵⁴ § 1494 odst. 2; § 1498 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ MELZER, Filip. § 556. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 588-591, marg. č. 19–34.

pojistného rizika a s tím spojenými povinnostmi (tj. mít připraveno pojistné plnění k okamžiku pojistné události). Oproti tomu stála teorie poskytnutí peněžního plnění, která za hlavní předmět plnění považovala pojistné plnění, tj. poskytnutou finanční částku po pojistné události. Obě tyto teorie pak určitým způsobem spojuje modifikovaná teorie nesení nebezpečí, podle níž je hlavní povinností pojistitele zajistit riziko a pojistnou událostí se povinnost převádí na kompenzační plnění.⁵⁶

⁵⁶ ŠIMEK, Robert. § 2758. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: § 2716-2893 : velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 215–216, marg. č. 250–258.

3. Smlouvy ve prospěch třetích osob

Jak výše bylo naznačeno, v určitých případech lze pojistnou smlouvu označovat za tzv. *smlouvu ve prospěch třetí osoby*.⁵⁷ Tyto smlouvy jsou specifické vztahy osob v nich vystupujících. Ty mohou odpovídat vztahům z pojistné smlouvy. V takových případech bude úprava pojistné smlouvy *speciální* k smlouvám ve prospěch třetích osob. Naproti tomu, nesvědčí-li pojistný zájem pojistníkovi, jde o smlouvu na cizí účet, nikoliv o smlouvu ve prospěch třetí osoby.⁵⁸

Odlišení případů, kdy úprava pojištění je pouze *speciální* k úpravě smluv ve prospěch třetí osoby, a kdy se jedná o odlišnou kategorii, není bezúčelné. Primárně by mělo sloužit k rozlišení případů, kdy zvláštní charakter pojistné smlouvy má proniknout i do úvah o charakteru prospěchu, který oprávněný z pojistné smlouvy nabývá.

Smlouva ve prospěch 3. osoby je charakteristická třemi osobami, které v ní vystupují, a mezi kterými existují tři různé vztahy. Mezi věřitelem a dlužníkem je tzv. *krycí* vztah. Ten je právním důvodem plnění dlužníka třetí osobě. Jejich vztah je tedy založen smlouvou ve prospěch třetího. Mezi věřitelem a třetí osobou pak může být *causa donandi*, nebo i plnění dluhu. Jejich vztah nazýváme vztahem *valutovým*.⁵⁹ Velmi důležitým faktem pro následné úvahy aplikovatelnosti závěrů na vztahy z pojistné smlouvy je i to, že u smlouvy ve prospěch třetí osoby valutový vztah nemá vliv na právní vztah mezi dlužníkem a třetí osobou, ledaže je vtažen do smlouvy hlavní.⁶⁰ Ne vždy lze k podobnému závěru dospět u pojistných smluv, kde je oprávněným jiná osoba než pojistník.

Nabízí se otázka, jaký je vztah smluv ve prospěch třetích osob a pořízení pro případ smrti. Pokud by smlouvu ve prospěch třetí osoby šlo považovat za pořízení pro případ smrti, pouze specialita úpravy by mohla odůvodnit jiný přístup k pojistné smlouvě. Předestřenou otázkou se zabýval i Sedláček. Upozorňuje, že smlouva ve prospěch třetího je jednáním *inter vivos*. Bylo-li by učiněno takové jednání pro případ smrti, bude se jednat o pořízení o případ smrti, tedy o *příkaz* odvolatelný a s formálními požadavky kladenými na pořízení pro případ smrti. Pokud jde o nabytí nároku, zastává stanovisko, že s výjimkou životního pojištění platí, že „*má-li nabytí třetí nároku po smrti stipulantově, jde o jednání na případ smrti a musí mít formu*

⁵⁷ § 1767 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ Viz výše.

⁵⁹ HULMÁK, Milan. § 1767 [Plnění dlužníka třetí osobě]. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 238–242, marg. č. 1–37.

⁶⁰ SEDLÁČEK, Jaromír. § 881. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (ed.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 4, (§§ 859 až 1089)*. Praha: V. Linhart, 1936, 178–179, marg. č. 22.

*posledního pořízení.*⁶¹ Zákonná úprava, ze které tento závěr dovozuje⁶², přitom v těchto ohledech odpovídá i současné právní úpravě životního pojištění.

⁶¹Tamtéž, s. 176., marg. č. 6.

⁶² § 127 zákona č. 145/1934 Sb., zákon o pojistné smlouvě, ve znění do 30. 6. 1951.

4. Práva z pojištění jako součást pozůstalosti

První otázkou, kterou je třeba vyřešit a na jejímž řešení přímo závisí i následně zkoumané problémy, je, zda to které právo z pojistného plnění může spadat do pozůstalosti. Přitom odpověď má sama o sobě zásadní důsledky. Hlavní můžeme pro přehlednost rozdělit do čtyř kategorií; I. Z hlediska formy, II. z hledisek omezení, III. Z hlediska vypočtení povinného dílu a započtení do kolační podstaty a IV. možností vrácení (ponížení) jinak případně jiného majetku. Tyto problémy odpovídají těm, které vznikají v souvislosti s rozlišováním *odkazu* a *darování pro případ smrti*.

I. Občanské právo vychází ze zásady zásadní bezformálnosti právního jednání.⁶³ Pro pořízení pro případ smrti je však tento princip omezen.⁶⁴ II. Pokud bychom přistoupili na řešení, že obmyšlení lze posoudit jako odkaz, nezbytně narážíme na právní úpravu *falcidiánské kvarty*.⁶⁵ Forma dědické smlouvy dědickou smlouvy, obsahuje omezení ve v rozsahu nejvýše o $\frac{3}{4}$ pozůstalosti.⁶⁶ I pokud se přikloníme k závěrům části doktríny a na darování pro případ smrti neaplikujeme omezení vyplývající z dědického práva, bude jednoznačným limitem zákaz darování více než $\frac{1}{2}$ veškerého budoucího majetku.⁶⁷ III. Povinný díl a kolační podstatu tvoří pozůstalost a vše, co se započítává podle § 1660 a 1661.⁶⁸ Pokud bychom dovedli, že práva z pojistné smlouvy nelze započítat, nejenže tím umožňujeme obcházet úpravu započtení na povinný díl, ale zároveň tím snižujeme (resp. nezvyšujeme) povinný díl nevýhodně nepominutelných dědiců. IV. Nepřevzetí institutu odvolání daru pro zkrácení povinného dílu vede k tomu, že bude-li obmyšlena třetí osoba, která není nepominutelným dědicem, není možné nijak zohlednit darování *mortis causa* vůči třetím osobám. Stejně tak není možné v případě, že pozůstalost nepostačuje k úhradě povinného dílu, žádat jeho doplnění.⁶⁹

4.1. Hodnota dědictví

Máme-li uvažovat o předestřených otázkách, je prvním krokem určit hodnotu, která je pro dědictví relevantní. Přitom vznikající problémy byly naznačeny v první kapitole (1.3. Ocenění obnosu). S ohledem na specifika pojistné smlouvy je účelný podrobnější rozbor.

⁶³ § 559 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁴ § 1498; § 1532-1541; § 1582 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁵ § 1598 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁶ § 1585 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁷ § 2058 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁸ § 1655 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁹ § 1658 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4.1.1. Určení rozhodného okamžiku

Při aplikaci výše uvedených institutů, mohou vyvstávat zejména dva výkladové problémy. Prvním z nich je výběr okamžiku, ke kterému posoudíme hodnotu poskytnutí. Hodnota jak věcí, tak peněz, může být v čase proměnlivá. Okamžiků se nabízí hned několik. Ve vztazích z pojistné smlouvy si lze představit např. okamžik obmyšlení, okamžik ztráty možnosti změnit osobu obmyšlenou, pojistnou událostí, smrtí zůstavitele či nabytí pojistného plnění obmyšleným. V závislosti na konkrétních okolnostech případu mohou tyto okamžiky splývat v jeden, nebo je naopak může dělit delší časový úsek. Druhou otázkou je, jakou sumu zohlednit. Zda tu, kterou zůstavitel ze svého majetku vydal, nebo tu, kterou obmyšlený – dědic či nepominutelný dědic, nabyt. Zda zohlednit pojistné plnění, tj. součet jednotlivých placeného pojistného, zda jednotlivé pojistné pojímat samostatně⁷⁰, nebo započíst pojistné plnění, případně jeho jednotlivé splátky, jedná-li se o důchodovou variantu.⁷¹

K řešení první otázky může dopomoci judikatura a odborná diskuze vedená ve vztahu k hodnotě daru, který se má započítávat. Slovenské soudy ve vztahu k OZO např. dovozovaly, že „*Při vypočítaní povinného dielu nemožno hľadať k prechodnej konjunkturálnej hodnote darovanej nehnuteľnosti v čase darovania, ale k jej reálnej hodnote v čase zostaviteľovej smrti (Úradná sbierka 707)*“⁷². Oproti tomu český Nejvyšší soud dospěl k závěru, že „*při hodnocení toho, co zůstavitel za svého života daroval, je zapotřebí při zápočtu na dědický podíl (§ 484 odst. 1 o.z.) zásadně vycházet z obecné ceny věci v době tohoto darování.*“⁷³ V opačném případě by podle Nejvyššího soudu mohlo docházet ke znevýhodnění obdarovaného, kdy by v jeho neprospěch bylo započítáváno i to, o co předmět daru svou činností zhodnotil. Velice přesvědčivě k tomuto argumentu poznamenává Bílý, že stojí na smíšeném stavu daru a hodnoty daru. Sám dochází k závěru, že nejspravedlivější je stav daru posuzovat k okamžiku darování, naproti tomu hodnotu k okamžiku smrti.⁷⁴ Kromě výše zmíněných důvodů mám za to, že řešení dostatečně reflektuje i účel započtení. Pokud by se mělo vycházet z ceny k okamžiku darování, nebyla by tím zohledněna zejména vůle dárce, tedy zůstavitele. Tento problém stávající právní úpravy již řeší výslovně, a to ve prospěch okamžiku odevzdání.⁷⁵

⁷⁰ S ohledem na promlčení, zda tedy promlčovat jednotlivé pojistné nebo brát obohacení ve výši souhrnu zaplaceného pojistného a promlčení počítat až od poslední splátky.

⁷¹ § 2821 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁷² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (ed.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. Praha: V. Linhart, 1936, s. 422.

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 10. 1991, sp. zn. 4 Cz 55/91.

⁷⁴ BÍLÝ, Martin. Ke způsobu ocenění věci pro účely započtení na dědický podíl. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 11, s. 397–400.

⁷⁵ § 1659 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4.1.2. Určení rozhodné hodnoty

Druhá otázka spočívá ve vyřešení otázky, zda zohlednit hodnotu, kterou zůstavitel ze svého majetku vydal, nebo naopak to, jak se zůstavitelovo jednání promítlo v majetku obmyšlené osoby. V případě jednoduchých bezúplatných plnění (darů) tyto částky bývají v případech bezúplatných plnění ve prospěch třetích osob stejné nebo podobné, a praktická relevance se tak stírá. V ostatních případech pro ně pravděpodobně lze použít závěry pro první otázku, když odlišnosti vnikají zejména plynutím času (například časová prodleva mezi neodvolatelným darováním pro případ smrti a nabytím vlastnictví oprávněným). To je možné ilustrovat na následujícím příkladu, na který se mohou aplikovat závěry přijaté v této práci a zkoumat, do jaké míry jsou závěry vzájemně přenositelné.

Zůstavitel má tři syny a všem se rozhodl dát stejnou peněžní sumu. Jednomu z nich by sumu uložil na běžný účet v podstatě s nulovým zhodnocením, druhému a třetímu na různé spořicí účty s možným vysokým zhodnocením ale i vysokým rizikem. V době smrti zůstavitele dostane první syn částku odpovídající okamžiku darování, druhý dvakrát vyšší, třetí nedostane nic.

V případech životního pojištění pro případ smrti zpravidla zaplacené pojistné nebude přesně odpovídat pojistnému plnění. Má se zohledňovat pojistné, pojistné plnění nebo jiná částka? V pojištění existuje ještě jedna hodnota, která připadá v úvahu, a tou je odkupné. Podle Šimka odkupné „*představuje část rezervy (Deckungskapital) ze zaplaceného pojistného očištěného od poplatků, které do výpočtu odkupného vstupují na základě pojistně-matematických metod a v podstatě se jedná o finanční vyrovnání pojistníka a pojistitele pro případ předčasného ukončení rezervotvorného (životního) pojištění před uplynutím sjednané pojistné doby.*“⁷⁶ Započtení jednotlivých částek nebo souhrnu souvisí s předmětem plnění – zda pojistné plnění jako hodnota, nebo pojistná ochrana.

Jak v rakouském, tak v německém právu jsou závěry různé. Všechny tři výše uvedené částky mají své zastánce. Musielak např. uvádí, že převládajícím názorem v Německu je vynaložené pojistné, ponížené podle pravidel § 2325 BGB.⁷⁷ Omezující pravidlo reflektuje snižující se relevanci jednotlivých zaplacených částek v průběhu času a časově vzdálenější reflektuje částečně či vůbec.⁷⁸ Cohen se v intencích rakouského práva přiklání k zohlednění

⁷⁶ ŠIMEK, Robert. § 2842. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1057, marg. č. 2.

⁷⁷ MUSIELAK, Hans-Joachim. § 2301. In: REBMANN, Kurt, SÄCKER, Franz, Jürgen, RIXECKER, Roland. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 9: Erbrecht §§ 1922-2385. §§ 27-35 BeurkG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2004. s.1820.

⁷⁸ V českém právu tak podobně činí § 1660 odst. 2 OZ.

pojistného plnění.⁷⁹ Švýcarské právo dokonce výslovně zakotvuje v životním pojištění pro případ smrti zohlednění odkupného.⁸⁰ I Spolkový nejvyšší soud Německa (BGH) v poslední době opustil zohlednění zaplaceného pojistného a za rozhodnou hodnotu považuje odkupné.⁸¹

4.2. Darování pro případ smrti a odkaz

Odpověď na otázku, zda práva z pojištění zahrnout do pozůstalosti, nezbytně souvisí s již naznačenými výkladovými problémy s darováním pro případ smrti, jakkoliv ambicí této práce jejich řešení není. Jedním z těchto problémů je, zda darování pro případ smrti spadá do pozůstalosti. Souvisejícím, nikoliv ale totožným problémem, je povaha darování pro případ smrti – smluvní a odkazová teorie.

První z otázek souvisí s translačními účinky smlouvy. Občanský zákoník vychází z konceptu, že zásadně účinností smlouvy o převodu vlastnického práva dochází k jeho nabytí.⁸² V těchto případech mluvíme o translačních účincích smlouvy. Translační účinky darování pro případ smrti bývají argumentem pro vynětí předmětu daru z pozůstalosti. Nemá-li smlouva takové účinky (např. nemovitosti podléhající režimu katastru nemovitostí), do pozůstalosti darování spadá.⁸³

Translační účinky smluv smlouvám přiznal až OZ 1950. OZO byl založen na principu tradice. Tomu odpovídá i dnešní ABGB, který má princip zakotven v § 425. Jak podle rakouské úpravy,⁸⁴ tak za účinnosti OZO⁸⁵, se dar pro případ smrti zahrnoval do pozůstalosti.

Přiklonění se k smluvní nebo odkazové teorii vede mj. k odlišným důsledkům pro nepominutelné dědice. Podle odkazové teorie se na darování pro případ smrti hledí do smrti zůstavitele jako na smlouvu, po ní jako na odkaz. Smluvní teorie darování pro případ smrti považuje i po smrti darování za smlouvu.⁸⁶ Pro nepominutelné dědice je relevantní, že podle odkazové teorie se dary projeví pouze jako aktivum pozůstalosti, podle smluvní i jako pasivum

⁷⁹ COHEN, Alrun. *Drittbegünstigung auf den Todesfall: Gestaltungsformen und Interessenkonflikte*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2016, s. 205.

⁸⁰ Tamtéž, s. 202.

⁸¹ MUSIELAK, Hans-Joachim. § 2301. In: KESSAL-WULF, Sibylle (ed.) [online databáze]. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 11: Erbrecht, §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG*. 9. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, marg. č. 43 [cit. 3. června 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.beck.de.

⁸² § 1099 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 17–21.

⁸⁴ KEINERT, Elisabeth Maria. *Schenkung auf den Todesfall*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, s. 66.

⁸⁵ ROUČEK, František. § 531. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. Praha: V. Linhart, 1936, s. 10.

⁸⁶ KEINERT, Elisabeth Maria. *Schenkung auf den Todesfall*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, s. 57.

pozůstalosti. Podle smluvní teorie hodnota darů proto nezvýší výši povinného dílu.⁸⁷ V souvislosti s rakouským právem je přesto nutné zmínit, že pro platnost darování pro případ smrti je nezbytná forma notářského zápisu.⁸⁸ Německý přístup pro darování pro případ smrti zase stanoví režim pořízení pro případ smrti. Přitom je zastáván širší výklad darování.⁸⁹

Darování pro případ smrti v kontextu aktuální úpravy je proto možné vykládat zásadně jako odkaz, nebo jako darování, v případě, že byly naplněny podmínky § 2063 OZ věta druhá, přesto aplikovat ustanovení dědického práva o pořízeních pro případ smrti.⁹⁰

Z mého pohledu by nedávalo žádný smysl nezahrnout práva z pojištění pro případ smrti ve prospěch třetího do pozůstalosti, pokud by byl přijat závěr, že darování pro případ smrti do pozůstalosti spadá. V následujícím textu je zvláštní důraz věnován argumentům, které svědčí pro zahrnutí těchto práv do pozůstalosti, přijmeme-li závěr, že darování do pozůstalosti nespadá. Ty můžeme z hlediska jejich obsahu dělit do dvou kategorií – na ty, které přirovnávají práva z pojištění k odkazu a na ty, které je odlišují od darování pro případ smrti. Opět je můžeme rozřadit co do formy (forma pro pojistnou smlouvu neodpovídá formě stanovené pro pořízení pro případ smrti), co do okamžiku nabytí (stejně jako darování pro případ smrti se nabývá až smrtí, pojištění pro případ smrti se nabývá až smrtí zůstavitele) a co do účelu (účelem pojistné smlouvy pro případ smrti není nic jiného než zhodnotit majetek třetí osoby, stejně jako darování pro případ smrti) a preference odkazu.⁹¹ Platnost těchto argumentů bude zkoumána i za pomoci srovnání historického výkladu a zahraničních právních úprav.

4.3. Majetková práva z pojistné smlouvy

Majetková práva jsou práva, která „*mají za svůj předmět majetkové hodnoty, např. věc (u absolutních práv majetkových) nebo plnění majetkové hodnoty (u relativních práv majetkových čili u práv závazkových)*“.⁹² Pojištěním mohou vznikat majetková práva jako právo na odkupné, právo, pojistné plnění nebo spočívající v pojistné ochraně. Ne všechna jsou způsobilá pro zahrnutí do pozůstalosti. Samotné vymezení pozůstalosti předpokládá přechod pouze některých práv.

⁸⁷ Tamtéž, s. 123.

⁸⁸ Tamtéž, s. 278.

⁸⁹ MUSIELAK, Hans-Joachim. § 2301. In: KESSAL-WULF, Sibylle (ed.) [online databáze]. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 11: Erbrecht, §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG*. 9. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1-4; 31 [cit. 3. června 2023]. Dostupné z: [databáze beck-online.beck.de](https://www.beck-online.beck.de).

⁹⁰ HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 783–785.

⁹¹ § 1594 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹² TÉGL, Petr, WEINHOLD, Daniel. § 556. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 906, marg. č. 7–8.

Pojistník, jakožto strana smlouvy, sehrává při určení osoby obmyšlené nejdůležitější roli. Je totiž osobou, která má právo obmyslet, ačkoliv tak někdy nemůže činit bez dalšího, nebo zcela libovolně.⁹³ Zda pojistné plnění posoudíme jako součást pozůstalosti, proto můžeme rozdělit na dvě modelové situace – zda pojistník práva obmyslet využil, či nikoliv.

Nevyužil-li pojistník svého práva, je na místě vyhodnotit, v čí prospěch právo na pojistné plnění svědčí a z jakého titulu. V úvahu připadají zejména dvě osoby – pojistník nebo pojištěný. V případě pojištění pro případ smrti je situace komplikovanější právě smrtí jakožto okamžikem rozhodným pro vznik práva na pojistné plnění, zároveň ale okamžikem, kterým zaniká právní subjektivita fyzických osob – obecně tedy i možnost nabývat majetek.

Pokud pojistník určil osobu, která právo nabude, nemusíme zásadně hledat další pravidla, pro její určení. Lze si ale představit situace, kdy osoba obmyšlená právo nenabude – například nedožije-li se pojistné události.

V obou situacích se tedy může stát spornou otázkou, zda oprávněná osoba nabývá právo z pozůstalosti nebo přímo ze smlouvy. V kontextu aktuální české úpravy je výše předestřený problém částečně řešen i mimo část věnované dědickému právu, zejména zákonná úprava posloupnosti v § 2831. Otázkou, která v této souvislosti vyvstává je, zda zákonodárce úpravou nezamýšlel vyloučit úpravu pozůstalostního řízení, která by pak v tomto kontextu měla subsidiární povahu. Ostatně tak zákonodárce učinil i na jiných místech OZ, např. v § 2279 a násl.

4.3.1. Historické pojetí

Otázka prošla i historicky vývojem a v jednotlivých etapách nebyla řešena zcela jednotně. Zda pojistné plnění patří do pozůstalosti bylo podle některých názorů závislé např. na jednotlivých doložkách o obmyšlení⁹⁴, možnosti zůstavitele volně disponovat s nárokem ze smlouvy⁹⁵ nebo druhu pojistné smlouvy.

Doložky v pojistné smlouvě slouží k určení obmyšlené osoby. Fakticky tak vedou k dispozici s pojistnou sumou. Nezbytně tak souvisí s tím, zda je smlouva uzavřena ve svůj prospěch, nebo ve prospěch třetí osoby a s otázkou, zda vůbec lze uzavřít pojištění na případ své smrti ve svůj prospěch. Od toho se odvíjí i následný výklad pojistných smluv.

⁹³ Např. § 2836 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁴ Ž. Pojištění na případ úmrtí v pozůstalosti. *České právo*, 1933, roč. 15, s. 55.

⁹⁵ LISKA, Eduard. O životních pojistkách při projednání pozůstalosti. *České právo*, 1925, roč. 7. s. 1.

Někteří autoři, kteří zastávali názor, že i pro případ své smrti lze uzavřít pojistnou smlouvu, dovozovali, že pojistné plnění do pozůstalosti v těchto případech spadá.⁹⁶ Tak tomu mohlo být např. v případě, že obmyšlený odmítl pojistné plnění.⁹⁷

S otázkou doložek souvisí i to, zda lze pojistnou sumou disponovat závětí. K tomu se vyjadřoval Brandeis, a dovozuje, že zásadně závěť na určení obmyšleného vliv nemá. Pojistitel se o obsahu závěti nedozví. Relevantní případy, ve kterých by závěť mohla mít vliv na určení obmyšlených vidí v případech, kdy nebyl určen obmyšlený a je na místě tak aplikovat zákonnou posloupnost.⁹⁸ Tato posloupnost obsahuje mj. dědice.⁹⁹ Pokud by zákonní dědicové měli být sourozenci, testamentem lze změnit okruh dědiců a implicitně i okruh obmyšlených.¹⁰⁰ Horn oproti tomu zdůrazňuje relevanci situací, kdy pojistník ve svém posledním pořízení přímo změní obmyšleného, tedy poslední pořízení obsahuje doložku o určení obmyšleného. Ta může přímo konkurovat obmyšlení v pojistné smlouvě. Dozvědět se o ní pojistitel může i po smrti pojistníka.¹⁰¹ Právní úprava v období publikace názorů ani jednoho z těchto autorů otázku výslovně neřešila.

Pro posouzení obmyšlení spíše jako odkazu, než darování pro případ smrti, svědčí dle mého názoru hlavně dva argumenty. Odvolatelné obmyšlení nesplňuje podmínky pro platnost posouzení právního jednání jako darování pro případ smrti a vzhledem k zákonné preferenci odkazu, v pochybnostech má přednost odkaz. Možnost přijmout nebo odmítnout pojistné plnění až po smrti pojistníka také připomíná spíše odkaz. Darování pro případ smrti je totiž perfektní před smrtí zůstavitele, k okamžiku smrti je splněna podmínka a tím dochází k převodu práva.

4.4. Řešení a vlastní názor

Ještě za účinnosti obecného zákoníku občanského někteří autoři dovozovali, že pojistné plnění patří do pozůstalosti pouze v případě, kdy obmyšlený na něj právo ani na okamžik nenabude.¹⁰² Na to však současná právní úprava již myslí.¹⁰³ I občanský zákoník z roku 1964 obsahoval pravidla pro určení osob, kterým případně pojistné plnění v případě, kdy nelze postupovat podle vůle pojistníka a bylo tak dovozováno, že pojistné plnění zpravidla součástí

⁹⁶ Např. WANDAS, Karel. Pojistky v řízení pozůstalostním. *České právo*, 1936, roč. 18, s. 31.

⁹⁷ Ž. Pojištění na případ úmrtí v pozůstalosti. *České právo*, 1933, roč. 15, s. 55.

⁹⁸ BRANDEIS, Richard. Dědictví a sdružené pojištění. *Socialistická zákonnost*, 1967, roč. 15, s. 371.

⁹⁹ § 371 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31. 12. 1991.

¹⁰⁰ BRANDEIS, Richard. Dědictví a sdružené pojištění. *Socialistická zákonnost*, 1967, roč. 15, s. 371–372.

¹⁰¹ HORN, Josef. *Právní povaha a funkce doložek o obmyšlení v životním kapitálovém pojištění*. Praha: Josef Horn, 1937, s. 29–30.

¹⁰² Zmiňovány například důvody v neobmyšlení, nebo smrti obmyšleného, před pojistnou událostí. Ž. Pojištění na případ úmrtí v pozůstalosti. *České právo*, 1933, roč. 15, s. 55.

¹⁰³ § 2831 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

pozůstalosti nebude.¹⁰⁴ V současné době je na přímém, obligačním charakteru nároku na pojistné plnění většinová shoda¹⁰⁵, opačný závěr zastává Klega ve vztahu k situacím, kdy pojistnou událostí není smrt.¹⁰⁶ Pojistné plnění z životního pojištění v těchto případech nespadá do aktiv pozůstalosti ani podle práva německého.¹⁰⁷

Ztotožňuji se s názorem, že třetí osobě nelze upírat právo na pojistné plnění vůči třetí osobě přímo, nikoliv z pozůstalosti pojistníka. Opačný výklad by byl patrně v přímém rozporu s § 2832 OZ. Šimek uvádí, že má jít o důsledek zaopatřovacího účelu.¹⁰⁸ Přesto mám za to, že pokud obmyšlený až tímto okamžikem nabývá právo na plnění, až tímto okamžikem se „negativně“ promítá odpovídající suma v majetku pojistníka. Do té doby s ní mohl (sic s omezením na souhlas pojištěného) volně disponovat. Uvedené tak velmi připomíná odkaz (viz výše). Po celou dobu lze obmyšlení odvolat a vztáhnout je tak zpět do svého jmění. Obmyšlený často o svém právu ani neví a tím spíše neodpovídá koncepci darování, kde je třeba přijetí. Pokud by byla přijata spíše verze s darováním pro případ smrti, její výsledek by se pro to měl vztáhnout na odvolatelné obmyšlení.

Pokud v případě odvolatelného obmyšlení nabývá třetí osoba právo na pojistné plnění přímo, tím spíše tak musí být u neodvolatelného obmyšlení – s ohledem na dispozitivnost § 2829 OZ. Zároveň mám za to, že neodvolatelné obmyšlení bude onou Sedláčkem zmiňovanou výjimkou¹⁰⁹ ve smlouvách ve prospěch třetích osob, umožňující nabytí nároku třetí osobou, i když zní „pro případ smrti“.

Má-li nabytí právo na pojistné plnění dědic, a to ať už podle § 2831 OZ, tedy jako subsidiárně určený obmyšlený, nebo je-li jako obmyšlený určen dědic, jsou pro určení dědice plně aplikovatelná pravidla dědického práva (§ 1475 a násl. OZ).¹¹⁰ To tedy včetně ustanovení o zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví, ale i dědické nezpůsobilosti.

¹⁰⁴ BRANDEIS, Richard. Dědictví a sdružené pojištění. *Socialistická zákonost*, 1967, roč. 15, s. 371.

¹⁰⁵ ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 2. část. *Právní rozhledy*, 2018, roč. 26, č. 19, s. 656.

¹⁰⁶ KLEGA, Lukáš. Práva, která v případě smrti přecházejí jinak než děděním. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 5, s. 16-18.

¹⁰⁷ LANGE, Knut, Werner. § 2311. In: KESSAL-WULF, Sibylle (ed.) [online databáze]. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 11: Erbrecht, §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG*. 9. Auflage. München: C. H. Beck, 2022 [cit. 3. června 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.beck.de.

¹⁰⁸ ŠIMEK, Robert. § 2829. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 986, marg. č. 42.

¹⁰⁹ Viz kapitola 3: Smlouvy ve prospěch třetích osob.

¹¹⁰ ŠIMEK, Robert. § 2831. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 999, marg. č. 14.

5. Započtení v dědickém právu

Započtením v dědickém právu rozumíme postup, kterým ponížujeme nárok osoby oprávněné, dědice či nepominutelného dědice, a to o hodnotu, kterou za života nebo *mortis causa* od zůstavitele obdržela. Zákon zná dvě kategorie započtení, kterými jsou započtení na povinný díl a započtení na dědický podíl. Jakkoliv pro obě platí výše uvedené, obě kategorie jsou značně odlišné a mohou být uplatňovány i vedle sebe. Někteří autoři dokonce dovozují, že rozdílné znaky ospravedlňují i různé systematické zařazení v zákoně.¹¹¹

Smysl a účel započtení tedy spočívá v zajištění spravedlivého vypořádání přínosů od zůstavitele mezi jeho dědice.¹¹² Důsledkem je pak posílení míry autonomie vůle zůstavitele. Započtení na dědický podíl je zásadně možné pouze pokud tak zůstavitel stanovil.¹¹³ Započtení na povinný díl oproti tomu oslabuje ochranu nepominutelného dědice, která ze své podstaty testovací svobodu omezuje.

Charakteristické je pro započtení i to, že díky němu mohou být v rámci něj zohledněny i věci, jinak do pozůstalosti nespádající.¹¹⁴ Jakkoliv by mohla ustanovení na první pohled působit, že započítávané hodnoty, které spadají do pozůstalosti, se pro účely započtení (znovu) přičítají k pozůstalosti, není tomu tak a ustanovení se v tomto rozsahu pro § 1660 odst. 1 nepoužije¹¹⁵, byť je otázka některými autory považována za spornou.¹¹⁶

Vzhledem k podobnostem není nutné k otázce započtení práv z pojištění na povinný díl a dědický podíl přistupovat zcela separátně, přesto k aplikaci závěrů v části věnované započtení na povinný díl je třeba přistupovat obezřetně, s ohledem na odlišnosti obou institutů.

¹¹¹ DRACHOVSKÝ, Ondřej. Zohlednění bezúplatných plnění od zůstavitele v dědickém právu. *Ad Notam*, 2022, roč. 28, č. 4, s. 12–15.

¹¹² SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. 6. Zápočet. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 52, marg. č. 44.

¹¹³ § 1663 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁴ § 1655 odst. 1, § 1662 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁵ SVOBODA, Jiří. § 1657 [Odbytné]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 421, marg. č. 13.

¹¹⁶ KITTEL, David. § 1655 [Výpočet povinného dílu]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 10.

6. Započtení na povinný díl

Problematika započtení na povinný díl je v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, řešena v § 1660–1661. Jedna z otázek, která se nabízí je, zda lze započítat na povinný díl nepominutelného dědice pojistné plnění. Při takto vymezeném úkolu je nejprve vhodné určit osoby, které se budou účastnit jednotlivých vztahů. V dědickém právu se jedná o vztah zůstavitele a nepominutelného dědice, kterým je podle platného práva zůstavitelův potomek.

Platná úprava obsahuje pravidla, podle kterých může dojít k započtení určitých majetkových hodnot na povinný díl. Tato pravidla v zásadě můžeme rozdělit do tří kategorií:

1. Co nepominutelný dědic nabyl od zůstavitele z pozůstalosti odkazem nebo jiným jeho opatřením.¹¹⁷
2. Co nepominutelný dědic bezplatně obdržel od zůstavitele, aniž by se jednalo o obvyklé darování; bez dalšího 3 roky zpětně před zůstavitelovou smrtí, déle pouze pokud zůstavitel přikázal. Nepominutelnému dědici se započte i co takto obdržel jeho předek.¹¹⁸
3. Co zůstavitel dal za svého života nepominutelnému dědici na úlevu v nákladech spojených se založením samostatné domácnosti či manželského nebo obdobného soužití, dále na úlevu v nákladech spojených s nástupem povolání či započtením podnikání a dále to, co zůstavitel použil na úhradu dluhu zletilého potomka. Bez dalšího se zápočet provede 3 roky zpětně před zůstavitelovou smrtí, déle vždy pokud zůstavitel nevyloučil. Potomkovi se započítávají i taková poskytnutí jeho rodičům.¹¹⁹

Vzhledem ke zvláštnosti pojistného plnění je zde zásadní otázkou, zda patří do pozůstalosti. Pokud součástí pozůstalosti nebude, nabízí se otázka, zda ho přesto lze určitým způsobem zohledňovat zařazením do některé z výše uvedených kategorií. Při prvním pohledu zjišťujeme, že jazykový výklad neposkytuje sám osobě dostatečně přesvědčivou odpověď a je proto nutné pečlivě zvažovat teleologické argumenty. Pokud například zůstavitel určí ve svém životním pojištění svého syna má toto spadnout do kategorie odst. 1 a vyložit obmyslení jako „jiné zůstavitelovo opatření“? Narážíme však na problém, zda pojistné plnění patří do pozůstalosti.

Druhou možností je vykládat obmyslení dědice jako „bezplatné obdržení“ a budeme jej započítávat zpětně za 3 roky před zůstavitelovou smrtí, pokud zůstavitel nepřikáže za dobu

¹¹⁷ § 1660 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁸ § 1660 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁹ § 1661 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

delší. Vystává otázka, co by bylo oním rozhodným obdržáním, zda placení pojistky zůstavitelem nebo pouhý akt obmyšlení. Jazykový výklad opět nemusí úplně doléhat, protože odst. 2 zahrnuje případy před smrtí zůstavitele. Pokud je pojistnou událostí smrt zůstavitele, nelze mluvit o tom, že nepominutelný dědic majetkovou hodnotu obdrží před jeho smrtí. Nelze zde mluvit ani pouze o nesplatném nároku, protože ten obmyšlenému může vzniknout až pojistnou událostí. Mohli bychom se také ptát, jaká částka je rozhodná pro účely posouzení obvyklosti darování, tj. poměru poskytnutí ze strany dárce k jeho výdělkovým a majetkovým poměrům¹²⁰, které občanský zákoník z možnosti započtení vylučuje. Stejný problém je u následného kroku, tedy případného započtení. Při určování výše se v zásadě nabízí tři možnosti¹²¹: lze vycházet buď z pojistného¹²², z pojistné plnění¹²³ nebo z odkupného.¹²⁴

Poslední kategorií, která připadá v úvahu pro možné započtení pojistného plnění, je podřadit jej pod § 1661. To je třeba zvážit z důvodu, že smlouva se posuzuje podle svého obsahu, nikoliv názvu,¹²⁵ Nabízí se proto otázka, jestli tento účel je nutné posuzovat i ve vztahu k pojistné smlouvě, a tedy vykládat obmyšlení jako poskytnutí majetkové hodnoty, kterou zůstavitel použil na úhradu dluhů zletilého potomka.

Praktický rozdíl jednotlivých kategorií je zejména v rozdílných časových dobách mezi zvýhodněním nepominutelného dědice a smrtí zůstavitele k započtení přistupuje. První kategorie žádný takový čas nezná, na první pohled proto, že ke zvýhodnění má dojít až smrtí zůstavitele (k tomu viz dále.) V zásadě započteme vše, a to i po dobu delší než tři roky nazpět od zůstavitelovi smrti, pokud zpětný zápočet přes tři roky zůstavitel nevyločil. Tato kategorie má obdobné výkladové problémy, jako kategorie v § 1660 odst. 2.

6.1. Obecný zákoník občanský

Patrně obsahově nejbližší úpravu dědického práva, která vstoupila v platnost na našem území, neobsahoval ani OZ 1964, ani OZ 1950, nýbrž OZO. Není to nic překvapivého. Vzhledem k účelu dědictví, který spočívá v zachování hodnot, resp. vlastnictví, pro další generaci, myšleno potomky zůstavitele, když postoj k vlastnictví za období socialismu je obecně známý a jeho projev v občanských zákonících tak není nečekaný. Úprava obecného

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002.

¹²¹ COHEN, Alrun. § 22 Vertrag zugunsten Dritter auf den Todesfall. In: GRUBER, Michael, KALSS, Susanne, SCHAUER, Martin. *Erbrecht und Vermögensnachfolge*. 2. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 808, marg. č. 29.

¹²² Např. § 2782 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²³ Např. § 2767 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁴ Např. § 2842 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁵ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. 7.2 [Započtení podle § 1660 odst. 2 ObčZ]. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 52.

zákoníku občanského tím pro účely pochopení dnešní úpravy hraje z hlediska historického výkladu nejvýznamnější roli. OZO byl založený na autonomii vůle zůstavitele, zároveň se tento princip snažil vyvažovat principem rodinné solidarity, což se projevovalo omezeními zůstavitele pravidly o ochraně zejména nepominutelných dědiců.¹²⁶

Započtení na povinný díl (materiálně, z dnešního pohledu) bylo v ustanoveních 787–789. Od těchto třech ustanovením je třeba odlišit § 785. Pro úplnost pouze uvádím, že přestože označuji z důvodu komparace s občanským zákoníkem z roku 2012 kategorií jako „započtení“, je toto označení z pohledu obecného zákoníku občanského ne zcela přesné. OZO, respektive odborná literatura, terminologicky rozlišuje připočtení podle § 785, situaci, kdy určitou hodnotu připočítáváme k pozůstalosti jako takové, vpočtení pro § 787-789, tj. ve vztahu k povinnému dílu a započtení podle § 790 ve vztahu k dědickému podílu.¹²⁷

Obdobně, jak je uvedeno výše ve vztahu k OZ rozdělím jednotlivé skupiny předmětu započtení:

1. Co nepominutelný dědic nabude odkazy nebo jinými opatřeními zůstavitele z pozůstalosti
2. Pokud se hledí k darováním, tak podle § 785 darování *inter vivos*, požádá-li o to nepominutelný potomek¹²⁸, a pokud se nejedná o dary 1) učiněné v době, kdy zůstavitel neměl děti oprávněných k povinnému dílu, nebo 2) které byly učiněny z důvodu dárcových bez ztenčení kmenového jmění, nebo 3) kterými bylo vyhověno povinnosti mravní nebo zřetelům slušnosti 4) k účelům všeužitečným, a nakonec 5) které byly poskytnuty dříve než dva roky před smrtí zůstavitele osobám, které nemají práva na povinný díl.
3. Co zůstavitel za svého života dal dceři či vnučce jako věno, nebo svému synovi či vnuku jako výbavu nebo k nastoupení úřadu či živnosti, nebo co zůstavitel použil k zaplacení dluhů zletilého dítěte.
4. Ascendentům to, co jim bylo dáno předem jako záloha¹²⁹, nejde-li o zákonnou podporu podle § 154.

Návaznost občanského zákoníku na OZO je patrná na první pohled. To odpovídá i důvodové zprávě k občanskému zákoníku. Z ní vyplývá, že hlavním inspiračním zdrojem je

¹²⁶ TALANDOVÁ, Iveta. Nepominutelný dědic a jeho právo na povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, č. 1, s. 63–72.

¹²⁷ ROUČEK, František. § 789. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. Praha: V. Linhart, 1936, s. 472.

¹²⁸ Tamtéž, s. 465.

¹²⁹ Tamtéž, s. 473.

vládní návrh k občanskému zákoníku z roku 1937.¹³⁰ Obsahově jsou kategorie vládního návrhu téměř naprosto shodné s těmi v obecném zákoníku občanském.¹³¹ Proto lze níže uvedené informace vztáhnout i k vládnímu návrhu a není třeba jej zvláště rozebírat.

Zásadní rozdíl je v kategorii druhé, ve které OZO připouští započtení darů **mimo okruh dědiců**. OZO navíc kromě „pouhého“ započítání hodnoty těchto darů do pozůstalosti umožňuje nepominutelnému dědici domáhat se **i vrácení daru** podle § 951 učiněného zůstavitelem za svého života, pokud by pozůstalost nestačila k úhradě jeho povinného dílu. Při hledání řešení podle občanského zákoníku je vhodné brát v potaz, že v tomto ohledu podstatně snížil ochranu nepominutelných dědiců (zejména ve vztahu k případnému rozšiřování okruhu započitatelných věcí, resp. extenzivnímu výkladu), pokud by to mělo být v rozporu s úmyslem zákonodárce. Na druhou stranu důvodová zpráva k občanskému zákoníku možnost odvolání daru z důvodu zkrácení povinného dílu zmiňuje, přestože se do právní úpravy nepromítla.¹³² Možnost odvolat dar z důvodu zkrácení povinného dílu obsahoval i první verze návrhu občanského zákoníku Ministerstva spravedlnosti z roku 2005.¹³³ Důvodová zpráva tak zřejmě pouze dostatečně nereflektovala schválenou verzi.

Pokud jde o první kategorii, je materiálně shodná s kategorií podle občanského zákoníku a proti zařazení pojistného plnění do této kategorie stojí obdobné problémy, které byly nastíněné v úvodní kapitole, tj. že zkoumáme pouze pojistné plnění které nespadá do pozůstalosti.

Pro správné zařazení pojistného plnění je vhodné si nejprve vymezit význam „darování“ ve výše uvedené druhé kategorii. „Dary“ jsou zde myšleny ve smyslu darovací smlouvy podle § 938 a násl. obecného zákoníku občanského.¹³⁴ Přestože dobová literatura obecně připouští darování pohledávky¹³⁵, obmyšlení z povahy věci darovací smlouvou nebude nejen z důvodu zvláštní úpravy, ale i odlišného charakteru pojistné smlouvy, jakkoliv motivy pojistitele mohou

¹³⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, s. 17. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹³¹ *Vládní návrh z roku 1937 zákona, kterým se vydává občanský zákoník* [cit. 9. 1. 2021]. Dostupné z <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7035>.

¹³² ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 678.

¹³³ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Návrh občanského zákoníku*. Část první až čtvrtá. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2005, § 1400 ve spojení s § 1735. [cit. 9. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹³⁴ ROUČEK, František. § 789. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. Praha: V. Linhart, 1936, s. 472.

¹³⁵ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo. II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: nákladem Československého akademického spolku „Právnick“ v Brně, 1926, s. 11.

být in concreto podobné dárcovým. Sporné by mohlo být darování pojistné ochrany, jak je konstruováno výše.

6.2. Střední občanský zákoník

Úprava tzv. středního občanského zákoníku, tedy zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, je významně poznamenána politickým zřízením doby, ve které vznikla a platila. Nenavazuje na OZO, naopak se od něj snaží distancovat. Odlišný je také postoj k soukromému vlastnictví, které bylo z pohledu tehdejšího zákonodárce pouze snahou buržoazie maskovat třídní obsah práva.¹³⁶

Ochrana, která je poskytována nepominutelným dědicům, je daleko silnější, než tomu bylo v dřívější právní úpravě, a to na úkor autonomie vůle zůstavitele. Pokud zůstavitel nově již nikoli obligacní, ale dědické právo nepominutelného dědice porušil, důsledkem byla relativní neplatnost závěti jako celku.¹³⁷ Pokud by zůstavitel jako obmyšleného označil jednoho ze svých potomků, posouzení, zda pojistné plnění náleží do pozůstalosti nebo jej lze případně „pouze“ započíst na jeho podíl, by mohlo mít vliv na platnost celé závěti.

OZ 1950 rozšířil okruh nepominutelných dědic o rodiče a „staré rodiče“ – prarodiče¹³⁸ na vše, co za zůstavitelova života bezplatně obdrželi, s výjimkou obvyklých darování, poskytnutí na výživu a výchovu potomků a zákonné vyživovací povinnosti.

6.3. Občanský zákoník z roku 1964

Druhý zákoník z období socialismu, dá se říct, navazoval na trend postoje k vlastnictví nastoleném středním občanským zákoníkem. Rozlišoval jednotlivé druhy vlastnictví, kterým v závislosti na důležitosti pro socialistický režim poskytoval různou kvalitu právní ochrany. Na rozdíl od soukromého vlastnictví, které bylo odmítáno, soukromému vlastnictví určitý stupeň ochrany přiznal. Přestože se jednalo o vlastnictví konkrétních soukromých osob, projevuje se v něm ideologie, což např. Bělovský dovozuje s odkazem na § 126 OZ 1964,¹³⁹ který zněl: „*Osobní vlastnictví slouží k uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů.*“¹⁴⁰

Relevantní úpravu pro započtení obsahuje zejména § 484 OZ 1964. Projevuje se zde již zmíněná odlišná koncepce nepominutelných dědiců, než známe z obecného zákoníku

¹³⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb. Obecná část. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_08.htm.

¹³⁷ TALANDOVÁ, Iveta. Nepominutelný dědic a jeho právo na povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, č. 1, s. 63–72.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, s. 448–451. [cit. 8. ledna 2022]. Dostupné z: <http://www.komunistickepravo.cz>.

¹⁴⁰ § 126 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31.12. 1991.

občanského. Zákon k nepominutelným dědicům přistupuje skutečně jako k dědicům, nikoliv jako k obligačním věřitelům dědiců. Nedávalo by proto dobrý smysl rozlišovat dědický podíl a povinný díl, jak tomu je v dnešní úpravě, ale rozlišuje se započtení při dědění ze zákona a při dědění ze závěti, kde je navíc třeba k možnosti započtení přímý příkaz zůstavitele nebo nedůvodné znevýhodnění nepominutelných dědiců.

Rozsah započtení je materiálně shodný s rozsahem, který obsahoval občanský zákoník 1950. Jedná se tedy o to, co dědic od zůstavitele za jeho života bezplatně obdržel, aniž by se jednalo o obvyklé darování.

6.4. Rakousko

Vhodné srovnání lze nalézt v rakouské úpravě, která je obsažena již přes 200 let v ABGB. Až donedávna byla úprava téměř shodná s úpravou výše rozebranou v části věnované obecnému zákoníku občanskému. Znění však bylo s účinností od 1. 1. 2017 novelizováno.

Okruh osob, které mají právo na povinný díl, je v porovnání s českou právní úpravou širší. Podle § 757 ABGB je nepominutelným dědicem kromě potomka také manžel nebo registrovaný partner.

Započtení na povinný díl lze nově nalézt v § 780 a 781. Rozlišuje, stejně jako náš občanský zákoník, zejména do dvou kategorií, *inter vivos* a *mortis causa*. V případech pro případ smrti započítává nejen to, co má nepominutelný dědic obdržet v rámci dědického podílu případně odkazu, ale i v souvislosti se založením soukromé nadace zůstavitelem (či obdobně).

Mezi započitatelné hodnoty poskytnuté zůstavitelem *inter vivos*, řadí ABGB zejména dary nepominutelnému dědici poskytnuté za života nebo pro případ smrti, a dále demonstrativně vyjmenovává, co se za tyto darování považuje. Na významu nabývá zejména bod šestý, ve kterém je obsaženo pravidlo, že se tak posoudí i jakékoli jiné plnění hospodářsky rovnocenné bezúplatnému právnímu jednání.

6.5. Posouzení podle § 1660 odst. 1

Podřazení pod § 1660 odst. 1 může způsobovat oprávněné pochybnosti zejména pokud je zastáván výklad nezařazení pojistného plnění do pozůstalosti. I v případě, že by výkladem byl tento nedostatek překonán, sporné otázky bezezbytku neodstraníme.

Ustanovení obsahuje dvě podoby, které započtení připouští: odkaz, který je upraven v § 1594 a poměrně vágní spojení „jiné zůstavitelovo opatření“. Pod druhou ze jmenovaných kategorií je dosazováno zejména ustanovení dědicem, ale (převážně) i darování pro případ

smrti.¹⁴¹ Domnívám se, že právně čistším řešením, by za splnění podmínek pro uvedené tituly, bylo podřadit právo na pojistné plnění pod některou z uvedených kategorií, než se spokojit s vysvětlením, že jde o titul *sui generis* a věnovat se pouze možnostem aplikace rozebíraného ustanovení. To vše s vědomím, že uvedené tituly mají svá omezení s velmi závažnými a praktickými důsledky. Již zmíněný § 2301 BGB, stanovící použití předpisů pro případ smrti i pro darování (slib daru) pro případ smrti, podle německé literatury na životní pojištění ve prospěch třetí osoby dopadá.¹⁴²

6.6. Posouzení podle § 1660 odst. 2

Blízkost obmyšlení třetí osoby jako určení věřitele z pojistné smlouvy a darovací smlouvy je zřejmá. Oba instituty směřují ve své čisté podobě k bezúplatnému poskytnutí hodnoty jiné osobě.

Ani posouzení podle odstavce druhého není bezproblémové. Předně je zde obdobný časový problém, jen „s opačným znaménkem“, jako u posouzení podle předchozího odstavce. Nárok při pojištění pro případ smrti bude zpravidla vznikat až smrtí pojištěného¹⁴³, což odporuje ustanovení v části, ve které je předpoklad obdržení před smrtí zůstavitele.

Pravidlo také obsahuje časový údaj tří let před smrtí zůstavitele, které ohraničuje období relevantní pro započtení nabytého majetku. Toto období může být příkazem zůstavitele prodlouženo. Pravidlo je tak jedním z nejzásadnějších praktických rozdílů oproti započtení z pozůstalosti, kde časový údaj (vcelku logicky) chybí. Nabízí se otázka, jaká je funkce časového omezení a koho pravidlo chrání.

Úprava započtení na povinný díl rozšiřuje testovací svobodu a působí jako ochrana majetkových nároků osob vůči nepominutelnému dědici, jehož majetkový prospěch je započítáván. Časové omezení tří let funguje jako zákonné určení relevance, když za dobu delší se započítává jen při příkazu zůstavitele.

Lhůta tří let se vyskytuje v občanském zákoníku i v souvislosti s promlčením jako obecná subjektivní promlčecí lhůta. Pro životní pojištění tato lhůta neplatí a je stanovena pouze objektivní 10 letá lhůta, jejíž počátek je ještě odsunut o rok od pojistné události.¹⁴⁴ Pravidlo bylo převzato ze zákona o pojistné smlouvě. Důvodem měla být zvýšená ochrana obmyšlených,

¹⁴¹ SVOBODA, Jiří. § 1661 [Povinný díl potomka]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 436, marg. č. 5–7.

¹⁴² MUSIELAK, Hans-Joachim. § 2301. In: KESSAL-WULF, Sibylle (ed.) [online databáze]. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 11: Erbrecht, §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG*. 9. Auflage. München: C. H. Beck, 2022 [cit. 3. června 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.beck.de.

¹⁴³ § 2829 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁴ § 636 odst. 1 ve spojení s § 627 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

kterými jsou třetí osoby, a které často nemusí ani vědět o pohledávce z pojistné smlouvy.¹⁴⁵ K závěru, že se má pojistné plnění posoudit analogicky jako darování mezi živými, dospívá (sice bez komplexnější argumentace) ve vztahu k obecnému zákoníku občanskému i Mayr-Harting.¹⁴⁶

Přijmeme-li výše uvedenou argumentaci, je na místě vzít v úvahu i omezení započítávání, která jsou s ní spojená. Zejména se jedná o časové omezení v podobě 3 let před smrtí, a vyloučení obvyklých darování. V rakouské literatuře se uvádí názor, že tato lhůta má běžet od okamžiku, kdy zůstavitel ztratil právo určit obmyslenou osobu.¹⁴⁷

Druhým omezením je obvyklost darování. K obvyklosti darování existuje bohatá judikatura. Nejvyšší soud v poslední se v nedávném usnesení z roku 2016 vyjádřil tak, že „obvyklého darování“, *nezáleží na tom, „co“ zůstavitel daroval, ale „kolik“ daroval, a to ve vztahu k jeho majetkovým a výdělkovým poměrům. Skutečnost, zda hodnota daru přesahuje rámec obvyklého darování, je třeba vždy posuzovat individuálně podle okolností každého konkrétního případu; je třeba přihlídnout také k tomu, zda zůstavitel za svého života uskutečnil nějaká darování, a to v jakém rozsahu a hodnotě, nebo zda se jednalo o ojedinělou událost, jakož i ke konkrétním poměrům a zvyklostem v rodině.*¹⁴⁸ Odborná literatura příkladmo uvádí např. dary k narozeninám, vánocům, ukončení studia ...¹⁴⁹

6.7. Vlastní řešení

Výsledek, ke kterému lze dospět nutně závisí na tom, zda pojistné plnění spadá do pozůstalosti. V tom případě by aplikace § 1660 odst. 1 byla nesporná. Názory na to, zda zařadit pojistné plnění do pozůstalosti nebo ne však (jak bylo výše rozebráno), je a bylo otázkou spornou.

Bylo by však nezařazením do pozůstalosti aplikování prvního odstavce vyloučeno? Vzhledem k závěrům učiněným pro darování pro případ smrti zřejmě nikoliv. I dar pro případ smrti nebude ani na chvíli pozůstalostí, přesto lze o vzniku nároku na něj hovořit až smrtí zůstavitele. Talanda k tomu uvádí: „Rozhodně pak při darování pro případ smrti nelze uvažovat

¹⁴⁵ BOHMAN, Ludvík, WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, 2009, s. 65.

¹⁴⁶ MAYR-HARTING, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá, Právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 131, poznámka pod čarou č. 12. „Naproti tomu jest pojištění životní ve prospěch osoby třetí posuzovati podle analogie darování mezi živými, třebaš nebyla uzavřena darovací smlouva mezi pojištěncem a onou osobou třetí.“

¹⁴⁷ COHEN, Alrun. § 22 Vertrag zugunsten Dritter auf den Todesfall. In: GRUBER, Michael, KALSS, Susanne, MÜLLER, Katharina, SCHAUER, Martin. *Erbrecht und Vermögensnachfolge*. 2. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 808, marg. č. 29.

¹⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2016, sp. zn. 21 Cdo 4079/2015.

¹⁴⁹ SVOBODA, Jirí. § 1664 [Započtení soudem]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 451, marg. č. 5.

*o bezplatném nabytí v posledních třech letech před smrtí zůstavitele, protože k nabytí daru dochází právě smrtí zůstavitele.*¹⁵⁰ Z pozůstalosti darování pro případ smrti bude (nesporně) nabýváno zůstavitelovým opatřením tehdy, pokud se jedná o věc zapisovanou do veřejného seznamu.¹⁵¹ Z povahy věci tím pojistné plnění nikdy nebude. Nárok na plnění vzniká až smrtí pojištěného. Pokud je pojištěným zůstavitel, nelze hovořit o poskytnutích za života zůstavitele.

Srovnání s darováním pro případ smrti není náhodné. K posuzování pojistného plnění jako daru se většinou přiklání rakouská literatura. Hlavním argumentem je, že pojistné plnění nabývá třetí osoba přímo od pojistitele, kdežto aby se jednalo např. o odkaz, muselo by být součástí pozůstalosti.¹⁵² Tyto závěry mají být opřeny právě o zmíněnou novelu ABGB.¹⁵³ Právě zde však nabývá na významu zmíněná novela rakouského práva. Oproti občanskému zákoníku, § 781 ABGB (výše) počítá započtení darování, které zůstavitel učinil za svého života nebo pro případ smrti. Pro případ smrti není stanoveno, že dar patří do pozůstalosti.

Má být proto výsledkem, že započtení nepřipustíme? Dle mého názoru by tím vznikla „šedá zóna“ a další způsob možného obcházení dědického práva. Nevidím žádný rozumný důvod, který by ospravedlnil závěr, že pojistné plnění se započítat nemá. I u taxativně stanovených situacích lze přistoupit k analogii, hovoří-li pro takové řešení teleologické argumenty.¹⁵⁴ Z pravidla tak podle mého názoru bude řešením aplikace odstavce prvního a posouzením obmyšlení jako „jiné zůstavitelovo opatření“. Je ale možné uvedené závěry, zda pojistné plnění z pojištění pro případ smrti vždy spadá pod § 1660 odst. 1, případně pod odst. 2, nebo se v pozůstalostním řízení vůbec nezohlední, aplikovat paušálně? Vztahy v pojistné smlouvě mohou být různé a paušální závěr by tak nemusel odpovídat uzavřené smlouvě.

S aplikací odstavce prvního se podle mého lze spokojit v situaci, kdy pojistníkem a zároveň pojištěnou osobou je zůstavitel a obmyšleným jeho nepominutelný dědic. Mám však za to, že situace se bude lišit ve chvíli, kdy je osobou pojištěnou obmyšlený, tedy onen nepominutelný dědic. V první kapitole v části vztahující se k pojistnému zájmu bylo nastíněno, že v takových případech se jedná o „darování pojistné ochrany“. Přestože se zřejmě nejedná o darování ve smyslu uzavření darovací smlouvy, pod pojem poskytnutí ho zařadit již lze. V takovém případě

¹⁵⁰ TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13-14, s. 474-481.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² COHEN, Alrun. § 22 Vertrag zugunsten Dritter auf den Todesfall. In: GRUBER, Michael, KALSS, Susanne, MÜLLER, Katharina, SCHAUER, Martin. *Erbrecht und Vermögensnachfolge*. 2. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 809–810, marg. č. 31.

¹⁵³ COHEN, Alrun. Die Drittbegünstigung auf den Todesfall nach dem ErbRÄG 2015. *Zak* [online], 2016, H. 22 [19. 12. 2016]. Dostupné z: https://lesen.lexisnexis.at/ /die-drittbeguenstigung-auf-den-todesfall-nach-dem-erbraeg-2015/artikel/zak/2016/22/Zak_2016_22_794.html.

¹⁵⁴ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 249, marg. č. 266–267.

ani není třeba použití analogie a jako poskytnutí *inter vivos* ho můžeme posoudit bez dalšího. Odlišná proto bude i částka relevantní pro započtení i obvyklost onoho darování. Rozhodné by pak nebylo pojistné plnění, ale samotné pojistné.

Pro lepší uchopení odlišností mám za to, že dává smysl rozlišovat případy zejména z hlediska dvou kritérií. A to v závislosti na tom, zda pojistník a obmyšlený měli mezi sebou „reciproční“ poměr nebo zde byla např. *causa donandi*. Pokud byla mezi obmyšleným a pojistníkem reciprocita a plnění si navzájem odpovídala, není důvod v pozůstalostním řízení k existenci pojistné smlouvy vůbec přihlížet, není splněna podmínka (bezúplatného) nabytí.

K úvaze nabízím ještě jedno kritérium, které by mělo vliv na výši zohledňované hodnoty. Ačkoliv toto kritérium z úpravy dědického práva nevyplývá, pojistný zájem má vliv na povahu plnění mezi obmyšleným a pojistníkem. Rozhodným by pak mohlo být, komu pojistný zájem svědčí. Pokud pojistník má pojistný zájem, přikláním se k řešení zastávané německou doktrínou – zohlednit vyplacené pojistné plnění. S ohledem na výše uvedené závěry a funkci pojistné smlouvy v tomto případě, mám za to, že s jistým zjednodušením je z pohledu pojistné smlouvy obmyšlený pouze *platebním místem*, vztah pojistník – obmyšlený je na obsahu pojistné smlouvy v podstatě nezávislý. Nenabývá-li oprávněný přímé právo na plnění, pak *platebním místem* i skutečně je.¹⁵⁵

Je ale situace stejná v případech, kdy je oprávněným z pojistné smlouvy třetí osoba, která pojistný zájem má, a pojistník **nemá žádný** pojistný zájem? V tomto případě je platnost smlouvy přímo závislá na osobě, která je obmyšleným. A je zohlednění pojistného plnění v pozůstalosti správným přístupem? Pokud vyjdeme z řešení představené v kapitole 2.2 a budeme mít za to, že „darováno“ v tomto případě není pojistné plnění, ale pojistná ochrana, pak zohlednění pojistného plnění neodpovídá charakteru poskytnutého plnění. Pojistník není tím, kdo by sám pojistnou ochranu poskytoval, tím je osoba pojistitele. Pojistník však pojistnou smlouvu zřídil a platí pojistné. Hodnota, která by tak měla být v rámci pozůstalostního řízení zohledňována, by měla odpovídat jednotlivému pojistnému. Zohledňovalo-li by se v rámci pozůstalostního řízení pojistné plnění, znamenalo by to, že jakkoliv byla smlouva zřízena ke krytí rizik oprávněného (obmyšleného) a obmyšlení tomu odpovídalo, primárně by se „výhoda existence pojistné smlouvy“, tedy část vyplaceného pojistného plnění převyšující souhrn součtu pojistného a úroků, promítla v majetku pojistníka – resp. z něj pocházela. Odpovídá to i tomu, že v těchto případech bylo nutné s případnou změnou obmyšleného souhlasu pojištěného.¹⁵⁶

¹⁵⁵ WAWERKOVÁ, Magdalena. § 2861 [Obecné znaky pojištění odpovědnosti]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1450, marg. č. 7.

¹⁵⁶ § 2826 odst. 1, 3, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Pojistníková role ve smlouvě spočívá pouze v placení pojistného. Koneckonců, i odborná literatura uvádí, že v těchto případech má pojistník zpravidla právo na náhradu pojistného.¹⁵⁷

Přijmeme-li uvedené závěry, započtení může proběhnout pouze podle § 1660 odst. 2 občanského zákoníku. Pak je ale nutné vážit i limity, které v sobě ustanovení obsahuje. To jak v podobě nezapočítávání obvyklých darů, a to s ohledem na výši placeného pojistného v případech, tak i časový limit spočívající pouze v zohlednění pojistného placeného (resp. spíše splatného !) nejvýše 3 roky před zůstavitelovou smrtí, nepřikázal-li zůstavitel nepřikázal jinak.

V případě započtení na povinný díl si podobnou situaci lze těžko představit, nicméně nelze vyloučit. Například situace, kdy pojistník otec by zřídil pojištění na život biologické matce obmyšleného syna (surogátní mateřství). Syn by v tomto případě patrně měl pojistný zájem na životě své matky, otec nikoliv. V případě pojistné události a smrti otce by mělo být zohledněno pouze jednotlivé pojistné tři roky zpětně. Zřídil životní pojištění na její život.

Že má být zohledněno v případě pojistníka bez pojistného zájmu pojistné, a ne pojistné plnění, ještě umocní modifikace uvedeného příkladu. Pokud by měl otec jako pojistník a zůstavitel dva syny, každý z nich by měl různou matku. Otec by zřídil dvě životní pojištění na smrt obou matek, vždy s jejím synem jako obmyšleným. Pojištění by bylo sjednáno na dobu 3 let. První matka by zemřela v prvním půl roce pojištění, u druhé by k pojistné události nedošlo. Zohlednění pojistného plnění by v tomto případě mělo z hlediska otce v podstatě povahu sázky. Ačkoliv pojistník – otec neměl na věci pojistný zájem, v případě prvního syna bychom došli k závěru, že od otce „obdržel“ hodnotu pojistného plnění, druhý ze synů „neobdržel“ nic. Vynaložené náklady však odpovídají opaku.

¹⁵⁷ ŠIMEK, Robert. § 2767. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. Občanský zákoník § 2716-2893. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 354, marg. č. 45.

Závěr

Dědické právo patří k oblastem významně ovlivňujícím fungování společnosti, do nějž se promítají její nejdůležitější hodnoty. V rámci jeho současné úpravy vzniká mnoho sporných otázek. K nim patří zejména možnost zohlednění právních jednání *inter vivos* i *mortis causa* v rámci pozůstalostního řízení. Zákonná úprava otevírá možnost výkladu, který by vyloučil nebo omezil komplexní a provázanou úpravu dědického práva. Takový přístup by mohl být obhajitelný s poukazem na preferenci smluvní volnosti jako jednoho ze základních kamenů aktuálního občanského práva vůbec. Samo o sobě takové řešení vyloučeno není. Je plně na zákonodárci, aby rozhodl, které hodnoty jsou pro něj důležitější a pomocí zákona je promítl do fungování právního řádu. Bylo by pak popřením dělby moci, kdyby výkladem a dotvářením práva bylo toto hodnotové rozhodnutí popíráno.

Tento argument nicméně neobstojí. Jak je z této práce zřejmé, pokud je skutečně cílem zákonodárce preferovat smluvní volnost a vůli zemřelého a dovolit mu obejít dědické právo, je třeba právní úpravu pojmout odlišně. Ve svých důsledcích takový výklad vede k nespravedlivým výsledkům. Zůstavitel zůstává dědickým právem omezen vždy, pokud si k projevu své vůle zvolí nástroje dědického práva. Přitom právě ustanovení dědického práva jsou co do své povahy těmi nejspolehlivějšími, které mu právní řád k pořízení o svých záležitostech pro případ jeho smrti, nabízí. Zákonodárce by tímto nepřímou vybízel k tomu, aby si zůstavitel zvolil některý z jiných, méně spolehlivých prostředků, a neaplikovala se tak omezení, které dědické právo obsahuje. K takovému přístupu nevidím žádný rozumný důvod. Proto je v práci preferován výklad, který výše uvedenému v nejvyšší možné míře předchází.

Řešením na úrovni zákona (se kterými přichází i někteří výše citovaní autoři) by mohlo být buď vrácení úpravy odvolání daru pro zkrácení povinného dílu – tedy změnou zákonodárce, nebo zahrnutím sporných institutů pod režim pozůstalosti, resp. kolační podstaty – to prostřednictvím změny zákona nebo poměrně silnou analogií. Druhou, opačnou možností, je úplné vypuštění ochrany nepominutelných dědiců, pokud to je skutečnou vůlí zákonodárce.

Životní pojištění je jedním z nástrojů, který potenciálně obejít dědické právo umožňuje. V případech, kdy je osoba pojistníka odlišná od osoby obmyšlené, obsahuje prvky darování. Nicméně specifika pojistné smlouvy vyžaduje obezřetnější přístup. První z nich spočívá ve větším počtu osob vystupujících v pojištění pro případ smrti, než při jednoduchém darování. Svědčí-li pojistníku pojistný zájem, je uzavřena **smlouva ve prospěch třetího**. Obsah valutového vztahu lze pak v zásadě posoudit separátně od vztahu ze smlouvy ve prospěch třetího. Hodnota poskytnutá dlužníkem (pojistitelem), odpovídá hodnotě věřitelem

(pojistníkem) poskytnuté jeho prostřednictvím oprávněnému (obmyšlenému). Za tohoto stavu pojištění pro případ smrti dává smysl posoudit odvolatelné obmyšlení jako odkaz a neodvolatelné obmyšlení jako darování pro případ smrti. Zejména neodvolatelného obmyšlení je tak institutem, který, podobně jako darování pro případ smrti, vzbuzuje největší pochybnosti o možném zneužívání k obcházení dědického práva. Řešením, které problémy částečně řeší, je posouzení obmyšlení jako pořízení pro případ smrti. Pojištění pro případ smrti by tak mohlo být závětí, případně dědickou smlouvou.

Svědčí-li pojistný zájem výhradně obmyšlenému, je obmyšlený nezbytnou součástí smlouvy. Plnění mezi pojistitelem a obmyšleným (pojistné plnění) tak nebude určujícím pro vztah mezi pojistníkem (zůstavitelem) a obmyšleným. A to jak z hlediska časového, tak z hlediska výše plnění. Plnění mezi pojistníkem a obmyšleným je právním jednáním *inter vivos* a bude definován výší placeného pojistného.

Uvedené se projevuje v tom, že práva z pojistné smlouvy v pozůstalostním řízení vůbec nezohledníme, nebo je zohledníme v jiném rozsahu, než bychom tak činili u klasického darování. Klíčovým rozdílem je tzv. pojistný zájem, jehož existence je podmínkou platnosti pojistné smlouvy (resp. posouzení právního jednání jako smlouvu o pojištění).

Možná provázanost pojistné smlouvy a dědického práva spočívá i v určení obmyšlené osoby. V situacích, kdy obmyšlení je učiněno pořízením pro případ smrti, anebo je právo na pojistné plnění vázáno na dědice pojistníka, se vzájemně ovlivňují, přesto nejsou vzájemně zaměnitelné. Pokud jde o obmyšlení v závěti, mám za to, že vůči pojistiteli je účinné pouze pokud se o něm dozví relevantním způsobem. Pokud jde o určení pojistníka jako dědice zůstavitele, po smrti zůstavitele okruh osob dědiců a obmyšlení vzájemně odpovídá, následnými úkony dědiců – obmyšlených, které jsou dle mého názoru na sobě nezávislé, se však mohou změnit a vzájemně lišit. Má-li být obmyšleným dědic, použijí se na jeho určení pravidla dědického práva. Úkony osob, se kterými dědické právo spojuje např. vyloučení z dědického práva, tak mají přímý vliv i na nabytí práva na pojistné plnění.

Zdroje:

Prameny

- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- VESELÝ, Vilém, PIVOŇKOVÁ, Marie, KAVALÍR, Jiří (ed.). *Obecný zákoník občanský a souvislé zákony: (podle stavu ke dni 1. února 1947)*. Praha: V. Linhart, 1947, 863 s.
- *Vládní návrh z roku 1937 zákona, kterým se vydává občanský zákoník* [cit. 9. 1. 2021]. Dostupné z <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7035>.
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb. Obecná část. Dostupné z: https://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?fq_CisZakT=141&fq_RokT=1950%29.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Návrh občanského zákoníku. Část první až čtvrtá*. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2005, 370 s. [cit. 9. 1. 2021]. Dostupné z: http://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovan__verze.pdf.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.
- ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s.

Odborná literatura

1. Monografie a komentáře

- BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, 1005 s. Dostupné z: <http://www.komunistickepravo.cz>.
- BOHMAN, Ludvík, WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, 2009, 335 s.

- BURANDT, Wolfgang, ROJAHN, Dieter (ed.) [online databáze]. *Erbrecht*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2022 [cit. 3. dubna 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.beck.de.
- COHEN, Alrun. *Drittbegünstigung auf den Todesfall: Gestaltungsformen und Interessenkonflikte*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2016, 354 s.
- ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*. § 1-487. Praha: Linde, 2008, 1391 s.
- ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde - Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2001, 302 s.
- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 608 s.
- GRUBER, Michael, KALSS, Susanne, MÜLLER, Katharina, SCHAUER, Martin. *Erbrecht und Vermögensnachfolge*. 2. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2018, 1801 s.
- HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha: Česká akademie, 1921, 349 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, 656 s.
- HORN, Josef. *Právní povaha a funkce doložek o obmyšlení v životním kapitálovém pojištění*. Praha: Josef Horn, 1937, 117 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2080 s.
- KEINERT, Elisabeth Maria. *Schenkung auf den Todesfall*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, 295 s.
- KESSAL-WULF, Sibylle (ed.) [online databáze]. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 11: Erbrecht, §§ 1922-2385, §§ 27-35 BeurkG*. 9. Auflage. München: C. H. Beck, 2022 [cit. 3. června 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.beck.de.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 1995, 386 s.
- MAYR-HARTING, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá, Právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, 143 s.

- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 260 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení. Praha: Leges, 2014, 1234 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: § 2716-2893: velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, 1494 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. § 2894-3081. Praha: Leges, 2018, 1696 s.
- REBMANN, Kurt, SÄCKER, Franz, Jürgen, RIXECKER, Roland (ed.). *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 9: Erbrecht §§ 1922-2385. §§ 27-35 BeurkG*. 4. Auflage. München: C. H. Beck, 2004, 2388 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (ed.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3, (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, 680 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (ed.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 4, (§§ 859 až 1089)*. Praha: V. Linhart, 1936, 866 s.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo. II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: nákladem Československého akademického spolku "Právník" v Brně, 1926, 195 s.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *O materiálně-právních funkcích pojistky. Díl první*. Praha: Bursík a Kohout v Praze, 1911. 166 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, 408 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, 480 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef. *Občanský zákoník: komentář* [online databáze]. (§ 2521 až 3081). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 20. listopadu 2022]. Dostupné z: databáze aspi.cz.
- TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, 157 s.

2. Odborné články

- BÍLÝ, Martin. Ke způsobu ocenění věci pro účely započtení na dědický podíl. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 11, s. 397–400.
- BRANDEIS, Richard. Dědictví a sdružené pojištění. *Socialistická zákonnost*, 1967, roč. 15, s. 371.
- COHEN, Alrun. Die Drittbegünstigung auf den Todesfall nach dem ErbRÄG 2015. *Zak* [online], 2016, H. 22 [19. 12. 2016]. Dostupné z: https://lesen.lexisnexis.at/_/die-drittbeguenstigung-auf-den-todesfall-nach-dem-erbraeg-2015/artikel/zak/2016/22/Zak_2016_22_794.html.
- DRACHOVSKÝ, Ondřej. Zohlednění bezúplatných plnění od zůstavitele v dědickém právu. *Ad Notam*, 2022, roč. 28, č. 4, s. 12–15.
- HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305–310.
- HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 783–785.
- KLEGA, Lukáš. Práva, která v případě smrti přecházejí jinak než děděním. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 5, s. 16–18.
- LISKA, Eduard. O životních pojistkách při projednání pozůstalosti. *České právo*, 1925, roč. 7, s. 1.
- MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 17–21.
- PŘIKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Pojistná smlouva a její základní znaky. *Právní rozhledy*, 2018, roč. 26, č. 10, s. 364–366.
- ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 2. část. *Právní rozhledy*, 2018, roč. 26, č. 19, s. 656–665.
- TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13-14, s. 474–481.
- TALANDOVÁ, Iveta. Nepominutelný dědic a jeho právo na povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 2017, č. 1, s. 63–72.
- WANDAS, Karel. Pojistky v řízení pozůstalostním. *České právo*, 1936, roč. 18, s. 31.
- Ž. Pojištění na případ úmrtí v pozůstalosti. *České právo*, 1933, roč. 15, s. 5.

Soudní rozhodnutí

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2016, sp. zn. 21 Cdo 4079/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002.

Abstrakt

Abstrakt v českém jazyce

Práce se zabývá osudem práv z pojistné smlouvy po smrti zůstavitele a jejich dopadem na pozůstalost. Podstatná část práce se zaobírá možností zařazení práva na pojistné plnění, případně jiné odpovídající hodnotě, do pozůstalosti. Pozornost je dále věnována institutu započtení na povinný díl a právy nepominutelných dědiců s ohledem na uzavřenou pojistnou smlouvu ve prospěch některého z nich, či ve prospěch třetí osoby. Závazkové vztahy vznikající z pojištění jsou přirovnávány k obecným institutům, jakými jsou smlouva ve prospěch třetí osoby, darování nebo odkaz. Pojistná smlouva v současné době klade důraz na tzv. pojistný zájem a jeho možný vliv je také zohledněn. Výše uvedené instituty jsou dávány do kontextu jednak s jejich historickým vývojem, jakož i s německým a rakouským přístupem. Řešením, ke kterým je dospíváno, se odvíjí mj. od toho, komu svědčí pojistný zájem. Svědčí-li pojistný zájem z pojištění pro případ smrti pojistníku, připadá v úvahu použití norem platných pro pořízení pro případ smrti. Svědčí-li však pojistný zájem obmyšlenému, je třeba klást si otázku, co bylo předmětem plnění z pojistné smlouvy a v závislosti na odpovědi i omezené dopady dědického práva.

Abstract in English language

The thesis deals with a fate of the rights under insurance contract after a death of testator and its impact on inheritance. A substantial part of the thesis is concerned with possibility of containing a right to insurance benefit, alternatively other corresponding amount into the inheritance. Consideration is also given to the institution of the collation of forced share and the forced heir regarding to the insurance contract concluded in favour of one of them or in third-party beneficiary. Contractual relations arising from insurance are compared to general institutions such as a third-party beneficiary contract, a donation, or a legacy. The insurance contract currently emphasises the so-called insurable interest and its possible influence is also taken into account. The above-mentioned institutions are placed in the context of their historical development as well as with the German and Austrian approach. The solutions found depend, among other things, on who has an insurable interest. If the insurable interest is in the policyholder's life insurance, the standards applicable to the purchase of life insurance apply. If, on the other hand, the insurable interest is in the insured, the question is what the object of insurance was, depending on the answer, the limited effect of the law of succession.

Seznam klíčových slov

Klíčová slova: dědictví, dědické právo, pojištění, pojistný zájem, nepominutelný dědic, započtení na povinný díl

Keywords: inheritance, law of succession, insurance, insurable interest, forced heir, collation of forced share